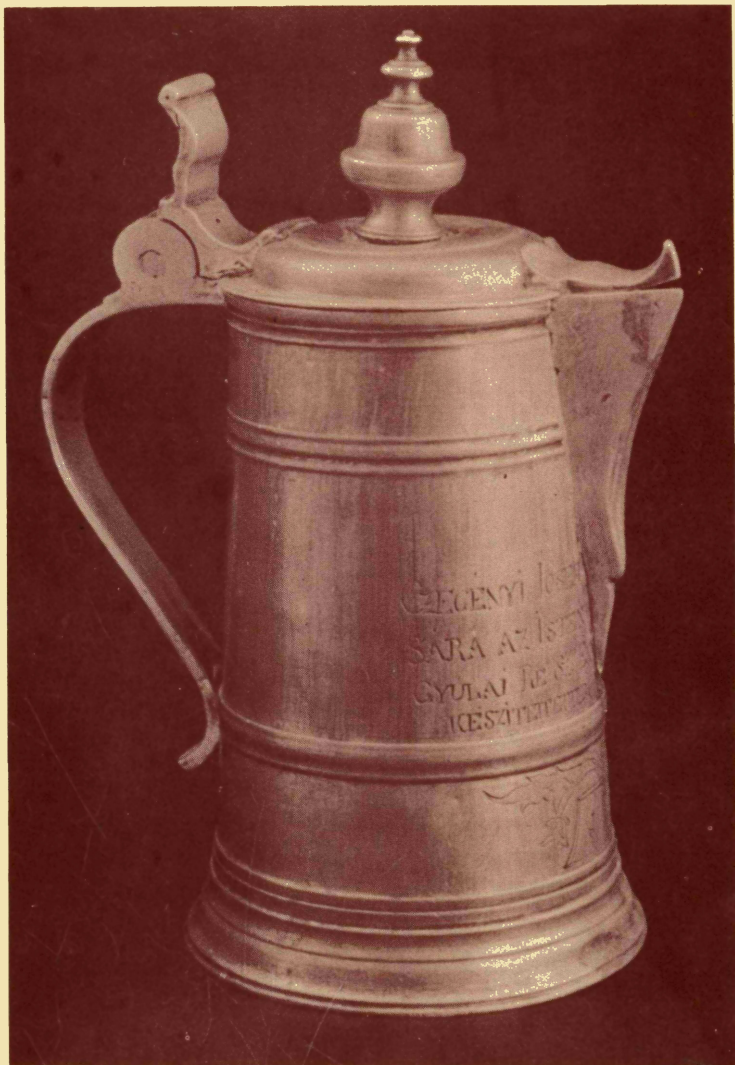

ÁLDÁS, BÉKESSÉG

*Emlékek Gyula és környéke
reformátusságának életéből*

GYULAI
KATALÓGUSOK
1.

Sorozatszerkesztő
Havassy Péter

A kiállítás a gyulai református templom felszentelésének
200 éves évfordulójára készült

A kiállítás megrendezését és a kötet kiadását támogatták:

*a Békési Református Egyházmegye,
a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága,
a Honfoglalás 1110 éves évfordulója Emlékbizottság,
Gyula Város Önkormányzata,
a Wenckheim Krisztina Közalapítvány,
a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány,
az Erkel Ferenc Múzeum Barátainak Egyesülete, a Békés Megyei Levéltár,
a Református Kollégiumi és Egyházművészeti Múzeum,
a Jantyik Mátyás Múzeum, a Márki Sándor Múzeum,
a Munkácsy Mihály Múzeum és a Sárreți Múzeum*

A borító elején **Kat. 48.**, hátoldalán **Kat. 58.**

GYULAI KATALÓGUSOK 1.

ÁLDÁS, BÉKESSÉG

Emlékek Gyula és környéke reformátusságának életéből

KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUS

GYULA,

Erkel Ferenc Múzeum

Dürer terem

1995. szeptember 24.–1996. január 21.

SZEGHALOM,

Sárréti Múzeum

1996. január 28.–1996. április 14.

Gyula, 1995

A katalógus összeállításában közreműködtek:

*Boldog Sándorné, Csabay Lajosné, Havassy Péter, Kiss Anikó,
Kósa László, Liska András, Metz János, Nagy László, Németh Csaba,
Salánkiné Kálmán Magdolna, Cs. Szabó István, P. Szalay Emőke*

Fotók: *Bánfi Barnabás, Havassy Péter*
Grafika: *Cs. Szabó István*
Restaurátorok: *Oláh Éva, Petrouszki Zoltán*

A kiállítást kivitelezte a *Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága*
Kiállításrendező Csoportja és az Erkel Ferenc Múzeum munkatársai

A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette:
Havassy Péter

HU-ISSN 1219-3763
HU-ISBN 963 04 5731 8

Kiadja: az Erkel Ferenc Múzeum
Felelős kiadó: Havassy Péter múzeumigazgató
Készült: a Békés Megyei Levéltár nyomdájában
Felelős vezető: Erdmann Gyula

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Kocsis Elemér</i> : Előszó	7
<i>Nagy László</i> : A Békési Egyházmegye múltja és jelene	9
<i>Cs. Szabó István</i> : Adatok a Békési Egyházmegye templomainak történetéhez	15
<i>Kósa László</i> : A gyulai reformátusok története	27
Katalógus	37
Irodalom- és rövidítésjegyzék	65
Képek	67

ELŐSZÓ

Áldás, békesség

„*Megáldalak téged, és felmagasztalom a te nevedet és áldás leszel*” – mondja az Úr Ábrahámnak, amikor elhívja, hogy legyen a hívők atyja, és hirdesse az élő Isten nevét a népek között. Ez az ige egyben mindazoknak szól, akik ingyen kegyelemből, hit által elhívtak az evangélium szolgálatára. A Békési Egyházmegye közössége századokon át megtapasztalta ennek az elhívásnak és ígéretnek a nagyszerűségét, akkor is, ha sok történelmi megpróbáltatáson át kellett teljesítenie küldetését. Az egykori, a reformációban ígéretesen induló és virágzó Békést, Bánátot, majd Csongrádot is felölelő egyházmegye falvainak jó része elpusztult a hódoltság alatt, lakói menekülésre kényszerültek a török seregek segédcsapataiként megjelenő tatár hordák elől. Csak a „maradék”, mint „tűzből kikapott üszök” élt, kapaszkodva az ősi földhöz, mint sziklához a fű. A szörnyű pusztítás után sok falu újratelepedett, és megnőttek a megmaradt városok. Emberileg megmagyarázhatatlan az az élni akarás és jövőbe vetett hit, amit református népünk ezen a vidéken tanúsított, amikor eljött az újrakezdés ideje. Az újrakezdés után is még majd száz éven át meg kellett küzdenie az ellenreformáció szellemi erőivel. Csak II. József Türelmi Rendelete után épülhettek, és épültek is sorra a Békési Egyházmegye ma is látható, csodálatos, monumentális templomai, köztük az egyik legszebb, a gyulai templom. Kegyes adakozók az egyházi szolgák megélhetéséhez és az iskolák fenntartásához szükséges birtokokat adományoztak, gyönyörűséges úrasztali edényeket és terítőket rendeltek magyar és külföldi műhelyekben. A gyülekezetek egészen 1948-ig, az egyházi javak államosításáig, majd az azt követő „hitvesztés” korszakáig szépen virágoztak. Ennek tanúja a gyulai templom kétszáz éves fennállása alkalmából rendezett kiállítás szép és gazdag anyaga. Most, amikor újra eljött az idő, hogy a magyarországi történelmi egyházak, köztük a református Sionunk hitét szabadon megvallhatja, iskolákat alakíthat a régiék helyén, missziót folytathat és diakóniai intézményeket létesíthet, sok akadállyal találja magát szemben. A legnagyobb akadály az anyagiak hiánya mellett a lelki közöny és reménytelenség, mely sokak szívébe beköltözött a hit meggyengülése miatt. Segítsen bennünket ez a jubileum és a kiállítás, hogy az ősök hitéből és példájából merítsünk. Ők nem ismertek akadályt a rájuk bízott evangéliumi hit megélésére és továbbadására. Félelem,

közöny, önsajnálát, vád és múltba felejtkezés helyett költözzön a szívünkbe reménység és hit abba az Istenbe, aki „erőt ad a megfáradtnak és az erőtlenségét megsokasítja” (Ézs 40,29), aki feltámasztotta a mi urunk Jézus Krisztust a halálból, hogy vele együtt minket is megelevenítsen.

A Tiszántúli Református Egyházkerület közössége nevében is köszönetet mondok mindazoknak, akik ezt a szép kiállítást elgondolták és megvalósították. A gyulai gyülekezetet és a kiállítás látogatóit köszöntöm a feltámadott Jézus első szép szavával: „*Békesség néktek!*”

Kocsis Elemér
püspök

Nagy László

A BÉKÉSI EGYHÁZMEGYE MÚLTJA ÉS JELENE

A reformáció 1517-es megindulása után rendkívüli gyorsasággal terjedt Európában, és érkezett el Magyarországra, s igen hamar eljutott az Alföld déli részére is. Több alközpontja alakult ki ezen a vidéken, így Gyula és Békés.

A reformáció nagynevű pártfogói *Brandenburgi György* német választófejedelem – aki birtokokkal rendelkezett e tájon – és *Petrovics Péter* Dél-Magyarország kormányzója és katonai parancsnoka voltak. Ez utóbbi védelme alatt tartották 1549-ben és 1550-ben a hajdani *Torony* városában azokat a zsinatokat, melyeken szuperintendenciát (egyházkerületet) szerveztek az ittlévő egyházközségekből. Támogatták a reformációt a *Nadányi* család tagjai is, aki Békés megye nagyobb részét bírták. Jelentős volt a végvárak katonáinak új hitre térése, akik a mezővárosok polgárságával együtt elősegítették a falvak gyors reformálását. A kezdeti idők ismert reformátorai: *Ozorai Imre*, *Gálszécsi István* és *Szegedi Kis István* voltak. Az első évtizedekben a reformáció lutheri iránya terjedt el, majd a század második felének elején kezdett tért nyerni a svájci, a helvét vagy kálvini reformáció. Az 1552-ben *Körösladányban* tartott zsinat határozatai már ez irány felé mutattak. Az 1557-ben közös zsinaton létrehívott helvét irányzatú *Tiszántúli Egyházkerület* 14 egyházmegyéjének egyike a *Békési* volt. Annak ellenére, hogy túlsúlyba került a kálvini reformáció, előfordult olyan eset, hogy *Sztárai Mihály*, aki tudottan mindvégig hű maradt a lutheri irányzathoz, még 1563–64-ben Gyulán prédikátoroskodott. No nem sokáig, mert *Méliusz Juhász Péter* debreceni püspök távozásra készítette. Méliusznak köszönhető nagy részben az is, hogy az e vidéket meghódítani akaró unitáriusok nem tudtak gyökeret verni, gyülekezeteik hamar megszűntek, és prédikátoraik elmentek.

Gyula várának török kézre kerülésével (1566) megkezdődött e táj pusztulása, elnéptelenedése. Megszűnt a neves gyulai és békési iskola is. Az előbbiben tanult, majd tanított Szegedi Kis István, a legtudósabb magyar református prédikátor, az utóbbit pedig ő alapította. 1596 tavaszán egy török rablótámadás következtében falvak sora tűnt el. A mocsarak, nádasok mentettek meg keveseket a haláltól, vagy a rabszíjtól. Az egyházmegye gyülekezeteinek száma ekkor 10-re apadt, 1598-1635-ig össze is vonták a Nagykovácsói Egyházmegyével, és ez időben ezt *Alföldinek* nevezték. Ezelőtt és ezután is a

Békési név ritkán fordul elő önmagában a fellelhető iratokban. Hol Körös-Maros közinek, Makóinak, Vásárhelyinek, Csongrádinak nevezik, ami arra utal, hogy területe már a kezdetekkor is túlnyúlt Békés megye területén. A XVII–XVIII. század érdekes hullámvázát mutat az egyházközségek számában. A XVII. század közepén, miután különvált a Nagykunsági Egyházmegyétől, újra 34 egyházközsége volt. Majd a török kiűzése és az azt követő rácdúlás a XVII–XVIII. század fordulóján ismét lecsökkentette a gyülekezetek számát.

A szomszédos Zarándi Egyházmegye oly mértékben pusztult el, hogy néhány megmaradt gyülekezetét ide csatolták 1702-ben, és így is csak 27 gyülekezetet számlált az egyházmegye. A XVIII. század végére még tovább, 21-re apadt ez a szám. Ez azonban nem szabad, hogy megtévesszen bennünket, hiszen tudjuk, hogy a megyében nagy telepítési akció kezdődött a XVIII. század első felében. Noha ez elsősorban az evangélikusokra és a római katolikusokra korlátozódott, de a korábban elmenekült reformátusok visszatértek falvaikba, hozva magukkal Biharból, Hajdúból, a Nyírségből, sőt Szatmárból is hit-sorsosokat. A leteleplők, ill. visszateleplők már nem népesítették be a régi, elpusztult kis falvakat, hanem egy-egy nagyobb települést hoztak létre. Így megváltozott a régi települési rend, és létrejött a mezővárosok rendszere. Sokszor 8-10 középkori falu nevét őrzi egy-egy dűlő vagy határrész városaink, nagyközségeink határában.

A XVIII. században a lakosság nagy mértékben szaporodott. A század elején néhány százan „ültek meg” egy-egy falut, a század végére több ezren lettek. A templomépítésekre, bővítésekre beadott kérelmek sora, s majd a Türelmi Rendelet (1781) utáni óriási templomépítési hullám is igazolja ezt. A ma is álló templomok nagy része ekkor épült ezen a tájon. (Erről részletesen olvashatunk később Cs. Szabó István dolgozatában.) Tudunk arról, hogy 1785-ben a megye községeiből arra vállalkozó református családok alapították meg a Bánátban *Magyaritébé* ma is meglévő települést. Tehát rajokat bocsátott ki a megye ekkor. Az egyházmegye jelentős gyülekezetei ebben az időben ezek voltak: Hódmezővásárhely, Békés, Szentés, Makó, Gyoma, Öcsöd, Vésztő, Gyula, Köröstarcsa. 1821-ben mindössze 23 anyagyülekezete volt az egyházmegyének, de az előbbi 9 településen több mint 75 ezer református élt.

Az 1821-22. évi Generális Konvent (egyetemes gyűlés) több helyen módosította az egyházmegyék beosztását a Tiszántúli Egyházkerület területén. Létrehozta a Nagyszalontai Egyházmegyét, amelyhez az addig a Békésihez tartozó Zarándi Egyházmegye gyülekezeteit is hozzácsatolta. A Békésihez pedig hozzákapcsolta az addig a Heves-Nagykunságiba kebelezett Szeghalmot, Füzesgyarmatot és Körösladányt, valamint a Temesi Bánságot, a XVIII., de főleg a XIX. században létesült egyházközségeivel. Az így létrejött egyházmegyéről Zoványi Jenő neves egyháztörténész így ír: „A 19. század folyamán aztán olyan fejlődésnek indult, hogy a legnagyobb területű és

népességű egyházmegyéje lett a Magyar Református Egyháznak. Területe kiterjedt Békés, Csongrád, Csanád, Torontál, Temes, Krassó-Szörény vármegyékre.” A fejlődésre vonatkozóan álljon itt néhány adat az Egyházi Névtárból, mely 1836-ban jelent meg: *“Van benne Anya Gyülekezet 22. Leány Gyülekezet 25. Lelki Pásztor 28. Oskolai Tanító 82. Lelkek száma 108,805. Tanulók száma 8,097. – Szülöttek száma 5,776. Újházások sz. 1589. Halottak sz. 4176.”* A levonható tanulságok közül csak egy: 1600 volt a természetes szaporulat. Alig akadt az egyházkerületben hasonló arányú növekedés.

A Békés-Bánáti Egyházmegye kerületi mérete, történelmi múltja, átért nehéz századai, Debrecenről való távolsága különleges helyzetet teremtett az egyház igazgatását illetően. *Révész Imre* egyháztörténész püspök ezt írja róla: *„A mai Heves–Nagykuinsági és Békés–Bánáti egyházmegyék területén fennállott egyházigazgatási egységek nemcsak az egész török hódoltság korszakban, hanem még jóval azután is majdnem teljesen külön életet éltek.”* Nem véletlen, hogy a hírhedt Patens, mely 1859-ben autokratikus rendelkezésével a Tiszántúli Református Egyházkerületet négy részre akarta osztani, Révész Imre szerint a *„Békés-Bánátiból – egyházmegyéből – jó meglátással akart külön szuperintendenciát csinálni.”*

A XIX–XX. század fordulóján az egyházmegye lélekszáma 250 ezer körül mozgott, s amikor a trianoni határok szétdarabolták, már 53 anyagyülekezete és 63 lelkésze volt. Trianon után 30 gyülekezete és 40 lelkésze maradt. Az anyagyülekezetek mindegyike mindenkor tartott fenn iskolát, sőt a leánygyülekezetek népesebbjeiben is működött alapfokú iskola. Tehát az utóbbi helyeken, ha a lelkész nem is volt helybenlakó, az „oskolamester” (rektor) mindig elérhető volt. A gyarapodó számú iskolás gyermekek szükségessé tették, hogy „alsós tanítót és leányok tanítóját is állítsanak be”. A mezővárosok közül a múlt században Hódmezővásárhelyen, Békésen, Makón és Szentesen hoztak létre gimnáziumot, melyből csak az első két helyen maradt meg. Később azonban mégis gyarapodott a középiskolák száma, hiszen Hódmezővásárhelyen leánygimnázium létesült, Szeghalmon a két világháború között egy gimnázium és egy mezőgazdasági középiskola is. Makó női felsőkereskedelmi iskolát és polgári iskolát indított. Mindez 1948-ban állami kézbe került, ill. egy idő után némelyike megszűnt.

A Békés-Bánáti Egyházmegye Trianonnal területének nagy részét, híveinek azonban kisebbik hányadát veszítette el. Még így is aránytalanul nagy volt a többi egyházmegyéhez képest. Ezért 1948-ban kettéosztották Csongrád-Csanádira és Békésire. Ez a beosztás nagyon rövid életű volt. A közigazgatási megyék rendezésével, állami befolyásra, az akkor alakuló Állami Egyházügyi Hivatal rendszeréhez igazítva módosították a határokat 1952. július 1-jei hatállyal. Ez oly módon történt, hogy a Bihar, Csanád és Jász-Nagykun-Szolnok megyétől Békéshez csatolt területekkel együtt a Békési Egyházmegyéhez

kapcsolták az itt levő gyülekezeteket is, mintegy 16-ot. A csonka Nagyszalontai Egyházmegyéből, a Sebes-Köröstől délre fekvő 9, szinte tiszta református községben lévő 10 gyülekezetet, a többit pedig a Csanád-Csongrádi, ill. a Heves-Nagykunsági Egyházmegyéből. Ez utóbbiak egyike Dévaványa, mely a megye második legnagyobb gyülekezete lett. Sajnos Öcsödöt Szolnok megyéhez kapcsolták, és így a többször esperest is adó jelentős gyülekezet elszakadt traktusától. A módosítások eredménye viszont, hogy Békés megyében a legnagyobb létszámú egyházzá a református vált. (Korábban kevés százalékkal, de az evangélikusok voltak többségben.) Az anyaggyülekezetek száma ekkor a 40-et is meghaladta, és 72 lelkész szolgált a településeken.

A vidék mezőgazdasági jellegű, általában jó gabonatermő talajjal. A legtöbb kenyérbúzáat -arányait tekintve- ez a terület adja az országnak. Az ún. mezőgazdasági szocializálás az 1950-60-as években és az innen távoli területeken végbemenő iparosítás a gyülekezeteket, de a községeket, városokat is súlyosan érintette. A gyülekezetek gerincét jelentő középparaszti réteget elvándorlásra kényszerítette, a fiatalokat távoli munkavállalásra indította. A falvak nagy részének lakossága megfeleződött, s a fogyás folyamata ma is tart. Az egyházellenes módszerek következménye az lett, hogy e tájon az országos átlagot is meghaladó szekularizáció (az egyháztól való elidegenedés) ment végbe. A lelkészek száma megfogyatkozott, s az 1980-as évek közepére 31-re apadt. Az iskolai hitoktatás teljesen megszűnt. A gyermek és ifjúsági munka, a konfirmáció kis létszámra korlátozódott, több helyen a polgári temetések száma meghaladta az egyházit, a névadók száma a keresztelését, és az egyházi esküvők "divatjamúltak" lettek. Több gyülekezet úgy elerőtlenedett, hogy meg kellett szüntetni anyaggyülekezet voltát, és szórvánnyá lett (pl. Kamut, Bélmegyér). *Ma 37 anyaggyülekezet van az egyházmegyében.* (Egy gyülekezet, a bucsai, az 1990-es évek elején visszakérte magát a Nagykunsági Egyházmegyébe.)

Az 1989-ben elkezdődő változás során a Békési Egyházmegye gyülekezeteiben is megindult, ill. újraindult a gyülekezeti és iskolai hitoktatás. A volt egyházi ingatlanok visszaadása lehetővé tette oktatási és diakóniai intézmények átvételét, szervezését és megindítását. 1995-ben a következő oktatási intézmények működnek: Gyulán óvoda, Békésen, Dévaványán és Vésztőn általános iskola, Békésen gimnázium, valamint Körösladányban népfőiskola. Diakóniai intézmények a következők: Mezőberényben öregek napközi otthona, Vésztőn bentlakásos öregotthon.

Az egyházmegye gyülekezetei gondot fordítanak épületeik rendben tartására, templomok renoválására, a gyülekezeti termek és parókiák korszerűsítésére. Az elmúlt öt évben több mint 10 templom újított fel, Újszalontán új templom épül, és folyamatban van 7 templom renoválása.

A megye területén több ifjúsági szövetség működik: *Soli Deo Gloria (SDG)*,

Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE), Református Fiatalok Szövetsége (REFISZ). A cserkészlet néhány gyülekezetben megindult, de meggyökerezni igazából csak Vésztőn tudott. A Református Nőszövetség, ahol megalakult, megpezsdítette a gyülekezet életét az asszonyok szolgálata által. Áldásos munkát végez néhány nagyobb ekléziában meglévő, vagy napjainkban újjászerveződő énekkar.

Ezeknek a szövetségeknek, köröknek, réteg munkáknak már a század első felében megvoltak az előzményei. A dalárdák szép eredményeket értek el országos versenyeken, a különféle szövetségek pedig az ébredés idején végeztek hathatós munkát.

„*Az aratnivaló sok, a munkás kevés.*” Jelenleg, 1995 nyarán 35 lelkész szolgál az egyházmegyében. Több gyülekezet lelkészi állása üresedésben van, évek, sőt egyesek már több mint egy évtized óta. Betöltésük sürgető feladat. Az utóbbi években a megye gyülekezeteiből már többen mentek – mennek – teológiára, s így reménységünk van rá, hogy néhány éven belül ifjak állnak szolgálatba az árva gyülekezetekben.

Az egyházmegye próbákkal teli múltja és küzdelmes jelene után hisszük, Isten jövőt ad az e tájon élő református magyaroknak.

IRODALOM

Egyházi Névtárak
Makkai, Előszó
Zoványi, passim.

Cs. Szabó István

ADATOK A BÉKÉSI EGYHÁZMEGYE TEPLOMAINAK TÖRTÉNETÉHEZ

A megye területén számos középkori templom, kisebb-nagyobb károsodással, megérte a hódoltság végét. A megmaradt templomok nagy részét a kiküldött bizottság katolikus eredetűnek nyilvánította, ezért a protestánsok nem merték igénybe venni. A legtöbb esetben a megmaradt falakat lebontották, beépítették az új templom vagy más épület falaiba. A templomok kisebb hányada viszont a helybeliek különböző praktikáival, álcázott építési megoldásokkal, egyes részeiben megérte a II. József-féle Türelmi Rendeletet, és az annak nyomán megindult templomépítési láznak esett áldozatul. A Türelmi Rendelet kibocsájtásának idején már olyan nagy lélekszámúak voltak a református közösségek, hogy a kisméretű, időnként már kibővített templomok szűknek bizonyultak a vallásgyakorlathoz. A következő évtizedekben javuló gazdasági állapotukat és a rendelet által kapott lehetőségeket kihasználva építették fel a református gyülekezetek -némely esetben monumentális- jelenleg is látható templomaikat.

Békés vármegye tisztikara 1715-ben, az újjáalakuláskor, zömében Debrecenből és környékéről származó, református nemesekből állt, így itt a protestánsok helyzete sokkal könnyebb volt, mint az ország más területein. 1722-ben őket katolikusok váltották fel, de jelentősebb szigorítások nem történtek. A megye legjelentősebb földesura – báró Harruckern János György – birtokainak sikeres benépesítése miatt sem támogatta a vallási türelmetlenséget, igyekezett az azonos vallású közösségeket egy faluba telepíteni. Ugyanakkor a Habsburg udvar ellenreformációs politikája, az ennek jegyében hozott országgyűlési törvények és királyi rendeletek – elvben – kizárták a nyilvános protestáns vallásgyakorlatot a töröktől visszafoglalt országrészben. Lényeges változást csak az 1781. évi Türelmi Rendelet és az 1790–1791. évi országgyűlés hoz, mely a protestánsokat az alkotmányosság oltalma alá helyezte.

ADATTÁR

BATTONYA

A jelenlegi templomot 1885 novemberében szentelték fel. 1080 lelkes anyaegyház 1940-ben, ekkor hozzátartozott Dombegyház szórványgyülekezet is. Orgonája és 3 harangja van. A templomot park veszi körül.

BÉKÉS

A hódoltság vége felé kétszer építettek fatemplomot. A harmadikat és egyben utolsót 1711-ben emelték. 1728-ban 19 méter magas fatornyot építettek, 1729-ben ebbe órát is szereltek. Még ebben az évben téglatemplomot emeltek, de ez hamarosan szűknek bizonyult. Új templom építésre indítottak gyűjtést, és azt 1734-ben fel is szentelték. 1773-ban újfent templomépítési kérelmet nyújtottak be, mivel templomuk ismét kicsinek bizonyult. 1775-ben hozzáfogtak az új és mai templom építéséhez, mely 1781-re lett teljesen készen (tervezte *Stoller András* kőműves, *Thális Márton* ács, aradi mesterek). A torony két méter magasságig téglából, azon felül fából volt. 1794-ben kőkerítéssel vették körül a templomot. 1820-ban fogtak hozzá a templom nagyobb arányú bővítéséhez. 1823-ra fejezték be *Czigler Antal* építész tervei szerint. 1822-ben készült *Faragó István* körösladányi asztalos keze által, klasszicizáló késő barokk stílusban, a szószék és koronája, a Mózes-szék és az úrasztala. 1850-ben *Molnár Antal* szolnoki építész tervei szerint újabb építkezésbe fogtak. Meghosszabbították az oldalhajókat, megemelték a torony falait, lebontották a külső oldal tizenkét támfalát, s 1853-ban új toronyórát szereltek be. 1852-ben építették az orgonát, melyet 1869-ben bővítettek és javítottak. 1905-ben emelték a mai 61,5 méter magas tornyot. A háromhajós nyugati homlokzati tornyos, keleti végén sokszöggel záródó templom klasszicista és copf stílusú műemlék. Az 1978. évi földrengés során súlyosan megsérült, teljes felújítása 1980-ban fejeződött be. 1940-ben 24 285 lelkes anyaegyház, templomában, orgona és négy harang volt.

BÉKÉSCSABA

Temploma 1912-ben épült, neoromán stílusban, *Wagner Ferenc* építész tervei alapján. 1940-ben 3560 lelkes anyaegyház. Orgonája és egy harangja van. A templomot kert veszi körül.

BÉKÉSSÁMSON

Temploma 1878-ban épült, melyhez 1889-ben kis fatornyot emeltek. 1940-ben 1380 lelkes anyaegyház. Orgonája és két harangja van.

BÉKÉSSZENTANDRÁS

A mostani római katolikus templom épületének nagyobb része nagy valószínűséggel középkori eredetű, melyről a helybeli református egyház jegyzőkönyvében az alábbi bejegyzés található: „1719-ben Bihar Vármegyéből Kaba helységéből jöttek ide lakosok mégpedig Reformata Vallásúak, kik a puszta és tető nélkül való Templom mellett megtelepedvén és azt megigazítván, mely egy kis Tető nélkül való Tégla Templom volt, abban tartották Isteni tiszteleteket”. A katolikus földesúr 1746-ban elvette a református hívektől a kijavított templomot, mire ők átvették a Tótkomlóra áttelepített szlovák evangélikusok imaházát, és azt kibővítve 1803-ig használták. 1803–1808 között Fischer Ágoston kecskeméti építőmesterrel felépítették jelenlegi, orgonával és 3 haranggal ellátott, késő barokk stílusú, műemlék jellegű templomukat. 1910-ben a toronysisakot rézzel befedették. 1940-ben 1200 lelkes anyaegyház volt. A templom környéke parkosított.

BIHARUGRA

A református templom a mai község központját, a Holt-Sebes-Körös D-i partját kísérő 4–5 méter magas földháton helyezkedik el, a legmagasabb ponton. A templomtól Ny-ra, 150 méterre egy különálló kiemelkedésen van a Temetőzug, ahol sok esetben találtak csontokat. A templomot 1772-ben építették a románkori falak felhasználásával. A feljegyzések szerint rövid ideig egy sövénytemplomot építettek és használtak a reformátusok. A mai templom, a torony és a D-i oldalán elhelyezett toldaléképület kivételével, szemmel láthatólag románkori alapfalakra épült. A félköríves szentély külső oldalán legalább 1,0–1,5 méter magasságig áll a középkori fal, máshol csak az alapozásban figyelhetők meg a homokkőből készült kváderkövek. A 25,5x12,5 méteres templom, nagysága alapján, eredetileg bizonyára háromhajós volt. A Temetőzugban előkerült csontvázak pedig a templom körüli temetőhöz tartoztak. A tornyot később építették: „Az Isten Szent Nevének Segítésül való hívása után, s az Ő kegyelmes segedelme által az K(is) Ugrai Reformata Szent Ekklésia maga költségén építetett Toronynak fundamentoma letétezt 1796dik Esztendőbenn, Szent György Havának 25dik Napján... A Gombja azon Toronynak feltétezt die 1a Sept. Anno 1800. A Toronynak minden munkája tökéletességre ment die 28a Julii 1801... Eder Jakab Kőmives Meister által”. Jelenlegi formájában a templom klasszicizáló késő barokk stílusú, műemlék jellegű, két haranggal ellátott. 1940-ben 1864 lelkes anyaegyház volt. A templomot kert veszi körül.

BUCSA

1905-ben vásároltak lelkészlaknak házat és templomhelynek telket. 1925–1926-ban épült fel templomuk Czoczek Alajos építésztervei alapján, neoromán,

neoreneszánsz stílusban. Az 1980-as évek végén teljesen felújították. Egy harangja van.

CSORVÁS

Az orgonával és 3 haranggal felszerelt templom 1928-ban épült *Wagner József* tervei alapján. 1940-ben 800 lelkes anyaegyház volt.

DÉVAVÁNYA

A hódoltság alatt is végig lakott hely volt. 1593-ban a török előjáróság városnak titulálta. 1945 előtt a község levéltárában 64 db. török kori oklevelet őriztek. Középkori temploma – melyet a reformátusok 1560 óta használtak, többször renováltak, bővítettek – egy magas halmon (halomsíros temetkezés) állt. 1887-ben ezt a templomot lebontották és 3 méter magasságú földet lehordtak a halomból. Előtűntek a templom körüli temető csontvázai. 1814-ben a régi templom helyén annak falaival párhuzamosan építettek egy új templomot, a tornyot viszont csak kijavították. A mostani, orgonával és 4 haranggal ellátott templomot, 1887–1891 között építették *Benkő Károly* tervei alapján, neoklasszicista stílusban. A templomépítési adón kívül sokan eladták lovukat, tehenüket, s annak árát is a templom építésére adták. 1940-ben 11 200 lelkes anyaegyház volt.

DOBOZ

A mai templom közvetlen környékén is kerültek elő csontvázak, melyek nyilvánvalóan középkori és török kori templom körüli temetőre utalnak. Szinte biztos, hogy Doboz lakói is átvészelték a hódoltságot, és a reformáció kezdetétől e hiten voltak. Helyi hagyomány szerint régi templomukat a Körös alámosta és leomlott. 1712–13-ban kis templomot építettek paticsfallal, majd később vályogból. Ez utóbbi elé épült egy portikus 1771-ben. 1782-ben helytartótanácsi engedéllyel megépítettek egy hat öl magas fatornyot. A mostani, orgonával és két haranggal ellátott, késő barokk stílusú, műemlék jellegű templom 1794–1798 között épült. 1766-ban feljegyzett adat szerint az igen szép torony már a török időkben is megvolt. Régi harangjukról azt vallották, hogy *„az Atyák öntették Váradon...hangja kihallott Kígyósig, Büngösdig és Vésztőig is. És hogy a Pogány gyakran kijárt prédikálni, azon toronyból levették... Gellaiak, Ölyvödiek, Vésztőiek, Antiak ide jöttek lakni, minthogy itten bátorságosabb volt a lakás, és azoknak apróbb harangjok lévén, azokkal harangoztak*’. 1940-ben 5133 lelkes anyaegyház volt. A templom az 1978-as földrengés idején megsérült, helyreállítása hat esztendeig tartott.

FÜZESGYARMAT

A mai református templom minden bizonnyal a középkori helyén áll. A Békés megye elpusztult templomairól készült 1733. évi összeírásban ugyanis a gyarmati templomról feljegyezték, hogy a kálvinisták egy régi, valószínűleg korábban katolikus templomot renováltak. Emellett szól az a tény is, hogy a templom körül csontvázakat találtak. A régi templom mellett "hosszú sugárral" 1759-ben egy fatornyot emelt *Oláh József* szeghalmi mester. 1750-ben és 1777-ben a templomot jelentősen átalakították, 1782-ben régiszentélyét is lebontották. (A fenti építkezésekről, alakításokról részletesen tudósít *Gacsári István* prédikátor, 1838-ban írott eklézsia történetében.) A jelenlegi, orgonával és 3 haranggal ellátott, copf stílusú, műemlék jellegű templom 1798-1803 között épült, *Fischer Ágoston* kecskeméti mester tervei alapján. 1940-ben 6719 lelkes anyaegyház volt.

GÁDOROS

Haranggal és harmóniummal ellátott, parkkal övezett temploma 1929-ben épült. 1940-ben 1980 lelkes, missziós anyaegyház volt.

GESZT

A hódoltság idején is fennállt református egyháza, mert XVII. századi aranyozott ezüst úrasztali poharát a Tisza család költségén alakították át 1763-ban. 1766-ban a Tisza família kapta meg Gesztet, Mezőgyánt és környékét cserebirtokként. A földesúri család bőkezű patrónus volt. Különösen az uradalomalapító *Tisza László* és felesége, *Bályoki Hégen-Szénás Rebeka* emelkedett ki az adakozásban és az egyházépítésben. Az 1820 körül íródott egyházi és községi krónika szerint „*A mostani Templom, hogy igen régi, abból bizonyos, hogy az első eredeti Góthus munka volt... Megnagyobbításakor a D-i oldalon két góthikus ablakoknak berakott nyomát láttuk. 1764. okt. 26. fogták fel az új temetőt... azelőtt a templom kerítésibe temetkeztek, hogy a templom megnagyobbításakor portikus építésekor a tetemek megháborítottak.*” A templomot a XVIII. század folyamán többször átalakították, sőt 1776-ban az eddigi fa helyett új kőtornyot emeltek. 1794-ben újraöntettek egy régi „*siketszavú, dűrva csinálmányú harangot, melyen írva volt metszéssel: BÓDOG ASSZONY EKKLÉZIA ANNÓ 1620*”. 1828-ban az épületet megnagyobbították. Az átalakított, késő barokk stílusú, műemlék jellegű templomnak a háborús pusztítások után két harangja maradt.

GYOMA

Mai templomától 100–150 lépésnyire, ÉNY-i irányban melléklet nélküli csontvázakat találtak, így a templom már a középkorban jelenlegi helyén állhatott. A település lakossága XVI. század közepén minden bizonnyal már a

reformált vallást követte. Első ismert prédikátora 1634-ben *Diószegi András*. 1717 őszén indult meg a régi és az új lakosok be-, ill. visszatelepülése. Az 1733. évi vármegyei összeírás szerint: „*Ezelőtt harminc évvel épen állott az a templom, amelyet most a szükséges karbantartási munka elhanyagolása miatt az idő vasfoga teljesen elpusztított. Valószínűleg a Katholikusoké volt*”. 1738-1742 között épült az első torony, „de csak fából”. 1753-ban kérelmezték a „*romladozásban lévő templomuk fából és sárból való megépítését, elébbeni nagyságban*”. Ez a templom csak 1760-ban készült el. Az új kőtoronyt 1791-ben emelték, melyhez *Fischer Ágoston* kecskeméti mester épített hajót, 1805–1813 között. A belső berendezést *Czene István* nagyváradi asztalosmester készítette. Tornyát 1879-ben 10 öllel megemelték, így igazi „sugártorony” lett. Orgonáját 1938-ban *Papp Zsigmond* helyi presbiter tervezte és készítette. A 3 haranggal ellátott, copf stílusú, műemlék jellegű templom környékét 1938-ban parkosították. 1940-ben 8800 lelkes anyaegyház volt.

GYULA

(A reformátusok korai történetére és általában a részletekre lásd később *Kósa László* dolgozatát.) A hódoltság után idetelepült reformátusok a török fürdőt kapták meg ideiglenesen templom céljára. Kijavítására 1742-ben kértek engedélyt, s később ehhez haranglábat is építettek. 1790-ben telekcserével sikerült az egyháznak megszereznie a mai templom építése céljára az addigi parókia melletti két házhelyet. Az új templom felszentelésére 1795 szeptemberében került sor. Az 1801. július 3-án támadt tűzvészben a város nagyrészevel együtt leégett. Elenyésztek az úrasztali edények, az anyakönyvek és az irattár is. A helyreállítást *Czigler Antal* építész végezte. 1804-ben épült újjá a DNY-i homlokzati torony. 1820-1821-ben történt meg a templom ÉK-i végének bővítése. Ekkor épült ide a karzat is, melyre 1824-ben helyezték el az orgonát. 1857-ben oldalcsarnokkal bővítették a templomteret. Az orgonával és két haranggal ellátott, késő barokk stílusú, műemlék jellegű templom az átépítések következtében eklektikus jellegűvé vált. 1940-ben 7622 lelkes anyaegyház volt.

GYULAVÁRI

1730-ban – de már előtte is – egy fatemplomot épített az 1716-ban visszaszívárgott lakosság. 1735-ben, a mellé engedély nélkül épített fatorony miatt a falu bírása és az esküdtek három napi börtönbüntetést kaptak a Helytartótanács ítélete alapján. 1787-ben épült az a templom, melyet 1891-ben lebontottak. A templomhajót újonnan felépítették és a tornyot megmagasították, *N. Szabados József* gyulai építőmester tervei alapján. Az orgonával és 3 haranggal ellátott, klasszicista stílusú templom környéke parkosított. 1940-ben 3600 lelkes anyaegyház volt.

KÖRÖSLADÁNY

A község belterületének magja a Sebes-Körös Ny-i, magas partján, a református templom körül helyezkedik el. A templom körül 1902-ben iskolaépítéskor, 1971 táján pedig vízvezetékárok ásásakor melléklet nélküli csontvázakat találtak. Ezek a templom körüli középkori temető maradványai. 1733-ban még állt a régi templom szentélye, melyet a kálvinisták használtak. *Sisa Béla* szerint a torony alsó része középkori eredetű. 1551-ben *Tordai Benedek* volt a faluban az első protestáns igehirdető. 1552-ben a „konzervatív papok” itt tartottak zsinatot. A hódoltság alatt kisebb-nagyobb megszakításokkal végig lakott volt. Az egyházi feljegyzések szerint: *„A zavaros időkben is voltak, kik a’ ladányi határon tekergettek, ... 1711-ben megülvén a helységet, amint a Templomot találták, úgy egy ideig abban jártak.”* 1776. márc. 3-án kelt levelükben – melyben új templom építésének engedélyezéséért esedeznek –, a következőket írták: *„mindnyájan Reformátusok lévén... mind számunkra, mind pedig tehetségünkre nézve úgy ki terjedtünk, hogy romladozásban lévő, számos voltunkhoz képest pedig igen Szoros és kitsiny kapacitású Oratóriumunkban éppen meg nem férünk... Oratóriumunk 1775-dik Esztendőbenn renováltatott és az Észak felől való részén esvén az újjítás vagyon sárból és fából, a másik vége vagyon mintegy napkeletre, amely egy darabban vagyon gömbölyű formán égetett téglából, ki építtette régenten, nem bizonyos, de az igaz, hogy ezen Körös-Ladány nevezetű Helységet mind ebben a mostani ülésben mind pedig a másokban s a Török idejébenn is Reformátusok lakták.”* (Ráday Levéltár. Ágenciális levelek. A. II. 2296. 16. kötet. 15-18. fol.) Az 1776-ban épített, majd 1794-ben bővített jelenlegi templom barokk stílusú, műemlék jellegű, három haranggal és 1838 óta orgonával ellátott. Belső berendezése a XIX. század elején készült, azonban 1927-ben – sajnos – lebontották a festett, kazettás mennyezetet. 1940-ben 5986 lelkes anyaegyház.

KÖRÖSNAGYHARSÁNY

Az 1700-as évek elején épült egy „kised fatemplom”. A második fatemplom „nyíltabb helyen épült sok utánajárással” 1740 körül, azon a helyen, ahol a mostani kőtemplom áll. Emellé fatornyot is emeltek 1726-ban és 1757-ben készült harangokkal. A kőtorony 1788-ban épült, s a szájhagyomány szerint az ekkor felszerelt toronyórát a nagyváradi Szent László székesegyház tornyából vásárolták meg. Az újtemplomhajót, s így a kész templomot 1802 augusztusában szentelték fel, s ugyanebben az évben készült a környéken páratlan szószékkorona, Nagyzerinden. Az orgonával és két haranggal ellátott templom késő barokk, copf stílusú, műemlék jellegű. 1940-ben 1771 lelkes anyaegyház volt.

KÖRÖSTARCSA

A visszaszivárgó lakosok 1722-ben egy sövénytemplomot emeltek. 1744-ben *Kun Mihály* mezőtúri mesterrel olyan templomot építettek, melyben tölgyfa gerendákat fogtak össze vaskapcsokkal és a falához meszes maltert is használtak. A jelenlegi, orgonával és három haranggal ellátott, műemlék jellegű templomot *Fischer Ágoston* kőműves és *Novák Gergely* ács, kecskeméti mesterek építették 1794–1796 között, barokk stílusban. 1859-ben a tornyot romantikus stílusú bővítéssel megemelték. 1940-ben 4952 lelkes anyaegyház volt.

KÖTEGYÁN

1590-ben temploma már a református gyülekezeté volt. Nem ismerjük a templom eredetét és azt sem, hogy a mostani község Köte, Gyán vagy Remete elpusztult települések helyén áll-e. 1761–1762-ben fatemplomát, 1801-ben már zsidelytetős, kőtornyos templomát említik, mely 1888-ban nyeri el mai alakját. A templom 3 haranggal ellátott, környéke parkosított. 1966–68-ban renoválták. 1940-ben 2679 lelkes anyaegyház volt.

KUNÁGOTA

A jelenlegi templomot 1870-1872-ben építette a gyülekezet *Bodnár Endre* terve alapján, de a tornyot csak 1926-ban emelték. A templomot 1931-ben, 1955-ben és 1988-ban újítták meg, 1926-ban készült orgonája és három harangja van.

MAGYARDÖMBEGYHÁZA

A jelenlegi két haranggal ellátott templomot 1875–1880 között, a tornyot 1938-ban építették.

MEZŐBERÉNY

A feljegyzések szerint a reformátusok imaháza 1703-ban nádból készült. 1727-ben engedélyt kapnak, hogy „sövényből maguknak imaházat fonhassanak össze”. *Várady József* szerint 1760-ban (is) építettek egy sövénytemplomot, melyek a hagyomány alapján a mostani postahivatal mellett voltak (Petőfi utca 3-5-7). 1772-ben tölgyfa oszlopok közé sövényből font, zsidelytetős templom készült, mely 1784-ben leégett. A jelenlegi, 3 haranggal és 1896-tól orgonával ellátott, késő barokk stílusú, műemlék jellegű templomot *Czigler Antal* gyulai mester építette 1801-1804 között. 1874-ben villám sújtotta a tornyot és leégett, benne olvadt 3 harang, köztük a rácdulás elől elrejtett 1703-ban készült is. 1940-ben 4000 lelkes anyaegyház volt.

MEZŐGYÁN

Három haranggal és orgonával ellátott, késő barokk stílusú, műemlék jellegű temploma 1794-ben épült. 1894-ben nyerte el mai alakját. Egyik – legkisebb – harangját 1753-ban Budán öntötték. Az Árpád utca 55. sz. ház udvarán láthatók az 1794-ben lebontott középkori templom alapfalai, s a jelenlegi templomba vezető lépcsők szemmel láthatóan innen valók.

MEZŐHEGYES

A református egyházi élet 1884-ben kezdődött a községben, 1909-ben vált anyaegyházzá, s ekkor emelték – államköltségen – a mai, orgonával és 3 haranggal ellátott, neogót stílusú templomot.

OKÁNY

Középkori temploma 1571-ben még biztosan fennállt. A XVII. század végi, XVIII. század eleji háborúskodások Okány népét és templomát sem kímélték meg, de az 1715-ből és 1727-ből datált úrasztali edények azt jelzik, hogy ekkorra már itt is megindult az egyházi élet. 1775–1777-ben vályogból, 1799–1803 között már téglából építenek templomot, késő barokk stílusban. 1809-ben tornyot emeltek, de mostani formáját 1832-ben nyerte el. 1928-ban az épületet teljesen felújították.

OROSHÁZA

A város református egyháza 1859. szept.17-én alakult meg, a neogótikus, kereszthajós, orgonával és 3 haranggal ellátott, parkosított környezetű templomot 1917. dec. 9-én szentelték fel. 1940-ben 2271 lelkes anyaegyház volt.

REFORMÁTUSKOVÁCSHÁZA

Orgonával és négy haranggal ellátott, parkosított környezetű temploma 1898-ban épült. 1940-ben 756 lelkes anyaegyház, melyhez 5 szóránnygyülekezet tartozott, 674 hívővel.

SARKAD

Régi temploma az 1600-as évek elején épült, melyet 1796-ban kibővítettek. Az 1866-ban leégett tornyot egy – ma már elpusztult – linzi templom mintájára, melynek külön érdekessége a toronysisak két szintjén elhelyezkedő 4-4 fiatorony, 1880-ban építik fel újra. Az orgonával és 3 haranggal felszerelt templom is ekkor nyeri el mai alakját. 1940-ben 10 893 lelkes anyaegyház volt.

1968-ban a templomhajóhoz lelkészi hivatalt és gyülekezeti termet építettek.

A városhoz tartozó *Sarkadújtelek* két haranggal ellátott kis temploma 1948-1951 között készült, melyhez 1956-1957-ben gyülekezeti termet is építettek.

SARKADKERESZTÚR

A harmóniummal és két haranggal felszerelt, késő barokk stílusú templom 1782-ben épült *Holik Bertalan* nagyváradi mester tervei alapján. 1826-ban bővítették és tornyát megemelték, azonban jelenlegi formáját 1882-ben nyerte el. 1940-ben 1733 lelkes anyaegyház volt.

SZEGHALOM

A belterület DK-i részén, a környezetéből 2,0-2,5 méternyire kiemelkedő magaslat közepén áll a református templom, melynek környékén késő középkori cserepeket, 1936-ban pedig dombjának D-i oldalán csontvázakat találtak. Középkori templomát az 1571. évi török defterben említik, mely minden valószínűség szerint a mai helyén állt. A fatornyos, sövényből készült régi helyén 1780-ban épült, az orgonával és 3 haranggal ellátott, barokk stílusú, műemlék templom. 1794-ben a torony is elkészült. 1858-ban nyerte el végleges formáját, de 1944. okt. 5-én súlyos háborús károkat szenvedett. 1940-ben 8300 lelkes anyaegyház volt.

TÓTKOMLÓS

1938-1939-ben épült, harmóniummal ellátott templomát park veszi körül. 1948-ban haranglábat építettek és harangot öntettek. 1940-ben 312 lelkes fiókegyház volt.

VÉSZTŐ

A jelenlegi lelkészlak – mely az 1850-es években részben a régi templom helyére épült –, udvarán beásások alkalmával csontvázak és alapfalmaradványok kerültek elő. Az 1571. évi török defterben templomát még említik. 1711-ben a régi templom falait befedték. Jelenlegi, orgonával és 4 haranggal ellátott, barokk stílusú, műemlék jellegű templomát 1783-ban szentelték fel. A torony 1797-ben épült, de 1868–69-ben megemelték. 1825-ben a templomot bővítették, ekkor készült a karzat fölötti boltozat és az orgona is. 1940-ben 9761 lelkes anyaegyház volt.

ZSADÁNY

A település középkori temploma a mai református templom helyén lehetett, mert emellett találták meg a temetőt, továbbá a templomban és a körülötte lévő kertben a középkori templomból származó kőtöredékek találhatók (lásd pl. a templomban elhelyezett szegyenkövet). 1651-ben *Csatári János*, 1653-ban *Vetsei György* prédikátorok működtek a faluban. 1698-ban

templomát kibővítették. 1711-ben lakosai „hazaszálltak” a bujdosásból. Jelenlegi, orgonával és 2 haranggal ellátott, késő barokk stílusú templomát 1799-ben szentelték fel. 1940-ben 2775 lelkes anyaegyház volt.

ÖSSZEFOGLALÁS

Rövid bevezetőnkből is kitűnik, hogy a reformátusokat több korlátozó, tiltó rendelkezés tartotta vissza a fennálló régi templomok használatba vételétől, kijavításától, ill. új templomok szilárd anyagból, nagy költséggel való megépítésétől. Néhány adat azt is igazolni látszik, hogy az építők igyekeztek a korabeli hatóságokat félrevezetni. Esetenként az illetékes vármegyei hatóság szemet hunyt a szabálytalanság felett. Valamilyen módon a földesúr is érdekelt lehetett abban, hogy a birtokán meglepedett jobbágyok zavartalanul gyakorolhassák vallásukat.

Kiss Bálint szentesi prédikátor, neves egyházi író, 1836-tól a Békés-Bánáti Egyházmegye esperese az 1830-as években még láthatta néhány középkori egyház maradványát az egyházmegye területén. A következőket írja: *“A Jeruzsálemi templom példája szerint az oltárt a napkeleti végében helyeztették el a régi keresztyének, a torony pedig a napnyugoti végében volt. Ezen a mi vidékünkön is volt régi Templomok, mint dűledékeik mutatják, ilyen módon voltak építve, minéműek voltak a Vésztői, Mágori, Csomorkányi... A régi Templomok kicsinyek voltak, mert a Helységek is kicsinyek voltak. Vidékünkben csak olyan nagy sem volt mint a Pusztaszeri...a téglája polyvás sárból volt készítve és mind a téglá mind a czémentje igen erősek voltak, a fal vékony volt, oszlopok voltak kívül, az ajtók kicsinyek, az ablakok hosszúak és két-három arasznyi szélesek.”*

Az újraterülepülések idején több helyen sövénytemplomot – Biharugra, Doboz, Gyoma, Körösladány, Köröstarcsa, Mezőberény, Szeghalom –, fatemplomot – Békés, Gyoma, Gyulavári, Körösladány, Körösnagyharsány, Kötegyán – építettek a feljegyzések szerint. Nyilvánvalóan ideiglenes jelleggel történtek ezek az építkezések, mert legtöbbjüket csak néhány évig használták. Templomaik mellé fatornyokat építettek, melyek nagy valószínűséggel hasonlóak lehettek Erdély és az egykori Partium területén napjainkban is látható fatornyokhoz. Megjegyzendő, hogy a középkori kis templomok mellé sem építettek minden esetben harangtornyot. Fatornyokról szólnak adataink a következő helységekből: Békés, Doboz, Füzesgyarmat, Geszt, Gyoma, Gyula, Gyulavári, Körösnagyharsány, Szeghalom. Ezeket a XVIII. század utolsó

harmadára lebontották, akárcsak azokat a kis templomokat, melyek megérték a Türelmi Rendelet kiadásának idejét. A gyülekezetek létszáma ez idő tájt annyira megnőtt, hogy némely helyen a hívek tekintélyes része a templom falain kívülre szorult egy-egy vasárnapi istentisztelet alkalmával.

Az építési módokról a néha egymásnak ellentmondó írott források alapján, csak feltételezéseink lehetnek. Több esetben a meglévő felmenő falakat oszlopokkal megerősítették és sövényvel befönték, betapasztották ennek közeit, azaz patics falat emeltek. Más esetben vályogból húztak fel falat és az egészet betapasztották. A reformátusok templomjavítási, építési kérelmeikben, korai időszakban, mindig "oratóriumról" írnak. Már idézett szerzőnk Kiss Bálint erről így emlékezik meg: "*A közönséges Isteni tisztelet rendes helye a Templom... Nevezik ezt a Katholikusok Ekklesiának, Szent-Egyháznak, a mi Templomunkat pedig nevezik Oratóriumnak, helyesen, mert a Megváltó is éppen így nevezi az Isten házát.*" Véleményünk szerint a településföldrajz és településnéprajz körében végzett vizsgálatok sem nélkülözhetik az egyes helységek központi épületeinek – így a templomok – pontos helymeghatározását. A köztudatban és a helytörténeti irodalomban igen sok téves adat terjeng ezekről az épületekről. A templomok középkori előzményeit, építési szakaszaiknak meghatározását, csak hiteles régészeti feltárás tisztázhatná. A templomok évszázadokon keresztül megszentelt helyek voltak, az épületek pedig funkcionálisan töltötték be a közösség szakrális központjának szerepét. A templom köré kerültek örök nyugovóra a közösség halottjai, ezzel a ténnyel is erősítve a helyhez való kötődést.

IRODALOM

Barcsa, passim.

Bucsay, passim.

Csomor, passim.

Házy, 131-199.

Kovács J., passim.

MRT., passim.

Cs. Szabó, 617-637.

Várady, passim.

A GYULAI REFORMÁTUSOK TÖRTÉNETE

Gyulának mint településnek hazai viszonylatban meglehetősen kései az első ismert okleveles említése. Azonban ez az évszám (1313) éppen egyházi intézményre utal. Károly Róbert király Gyulamónostorában állít ki oklevelet. A mai városhatárban ennél régebbi egyházi nyomokat is találunk. Négy XI–XIII. századi, időközben elpusztult falu templomának maradványait tárták föl régészeti ásatások. Gyula uradalmi központként a XV. század elejétől gyors fejlődésnek indult, melyet többek közt egyházi életének megerősödése is bizonyít. *Bunyitay Vince*, a váradi római katolikus püspökség történetírója szerint a középkor végén hét istentiszteleti hely volt a településen.

A hitújítás országos hírvű, gazdag mezővárosként érte el Gyulát. A magyarországi reformáció meggyökeresedésének és kivirágzásának minden jelentős társadalmi tényezője adott volt itt: a mezővárosi polgárság, mely az új tanítások iránti lelki fogékonyságával tűnt ki, a végvári katonák, akik ugyanezt az érzékenységet tanúsították, és voltak főúri pártfogóik is. A reformáció első gyulai nyomai azonban homályba vesznek. A váruradalom földesura 1510–1530 között az a *Brandenburgi György* német választófejedelem volt, aki rövid idővel 1517 után Luther személyes követője, majd nagyhatalmú pártfogója lett, és mint a németországi reformáció egyik kiemelkedő világi alakja a történetíróktól a „kegyes” melléknevet kapta. Brandenburgi György azonban 1520-ban járt utoljára Gyulán, s bár a budai udvarban a II. Lajos király és felesége, Habsburg Mária körül kialakult, Luther tanításaival rokonszenvező körhöz tartozott, ebből az időből nincs bizonyítható gyulai nyoma a protestantizmusnak. Figyelembe kell venni, hogy Luther nem egy új egyház alapításának és szervezeti elkülönülésének az igényével lépett föl. Később, amikor már valószínűvé vált az egyházszakadás, egy ideig még sok helyen, így Gyulán is egymás mellett létezett az evangélikus és a katolikus gyülekezet. Városunkban a reformáció fokozatosan hódított. Első hiteles nyomai az 1530-as évek végéhez és az 1540-es évek legelejéhez kötődnek. *Ozorai Imre*, a Nadányi-család körösladányi és békési udvari prédikátora reformálta a környéket. *Gálszécsi István* pedig 1540 körül Gyulán a Massai-család kúriájában volt prédikátor. Gálszécsi nevéhez fűződik az első ismert magyar nyelvű

hangjegyes kiadvány megjelentetése (Krakkó, 1536), Ozorai ugyancsak Krakkóban (1546) kiadott vallási vitairatát szintén az első magyar nyelvű nyomtatott könyvek között tartjuk számon. *Szegedi Kis István*, a magyar reformáció egyik kimagasló alakja, még mint a lutheri irányzat híve 1545-ben tanított a jóhírű gyulai latin iskolában. Ebből a középiskolából a megelőző évtizedekben és utóbb, a gyulai vár elestéig több tucat diák tanult külföldi egyetemeken, főleg Bécsben és Krakkóban, majd Wittenbergben. Közülük feltétlenül említést érdemel a hazai reformáció két neves személyisége, *Balsaráti (Bassarági) Vitus János* orvos-teológus és *Szikszai Fabriczius Demeter* költő-tanár, aki 1563-ban latin költeményben verselte meg Gyulát és mondott köszönetet iskoláztatását támogató patrónusainak. Az 1560-as években még egy híres tanár működött Gyulán a protestáns iskolában, az ugyancsak lutheránus *Sibolti Demeter*.

A várórség vallási hovatartozásában fordulatot jelentett *Patócsy Ferenc* (1542–1552) és *Mágócsy Gáspár* (1552–1559) kapitánysága, mivel mindketten a protestantizmus hívei voltak. A gyulai parókia római katolikus jellege az 1540-es években, a ferences kolostor működése 1556-ban szűnt meg. Elképzelhető, hogy Mágócsy gyulai tartózkodásának utolsó szakaszában már a Tiszántúlon gyorsan terjedő svájci reformáció híve, hiszen Észak-Magyarországra távozva, hamarosan a reformátusok bőkezű patrónusa lesz. Élete végén az ő támogatása teszi lehetővé a Vizsolyi Biblia fordításának és kiadói előmunkálatainak megkezdését is. Azonban a század utolsó magyar várparancsnoka, *Kerecsényi László* még lutheránusként érkezik Gyulára, és az ő oltalma alatt prédikátor a magyar reformáció neves képviselője, a szintén evangélikus *Sztáray Mihály* (1563-1564). Sztárayt valószínűleg az készítette a város elhagyására, hogy a helybe érkező *Melius Juhász Péterrel*, a tiszántúli reformátusok híres püspökével szemben egy hitvitában alulmaradt.

A gyulai protestánsok történetének első szakaszához hozzátartozik még néhány irodalmi emlék. 1545-ben a városban írt szép vallásos éneket *Valkay Kelemen*, aki feltehetően azonos az 1559/60-ban ugyanezen a néven szereplő gyulai főbíróval. Az 1560-as évek elején Gyulán szerezte *Békési Balázs* diák *Sodoma és Gomora veszedelméről* szóló bibliai históriáját. Végül a *Cantio de militibus pulchra* (*Szép ének a katonákról*) című költemény, melyet több irodalomtörténész a legszebb magyar históriás éneknek tart, a gyulai végvári vitézek egyik kalandos korabeli vállalkozásáról szól.

A Sztáray távozásával feltehetően túlsúlyra jutott reformátusoknak nem sok idejük maradt az egyházi szerveződésre, hiszen a vár és a város 1566 koraőszén török kézre jutott. Véget ért a gyulai protestánsok legjelentősebb korszaka, mely egyidejűleg a város művelődéstörténetében is kiemelkedő jelentőségű volt. Az eseményeket, az itt működő országos hírví és literátus emberek, valamint a pártfogók tevékenységét összegezve, Gyulát méltán

tekinthetjük a magyarországi reformáció egyik alközpontjának. A református egyházaknak azonban nemcsak a török megszállással kellett szembe nézniük, hanem az 1560-as évek végén Erdélyből elinduló antitrinitárius térítéssel is. 1570 nyarán Gyula közelében Békésen és Belényesen, ugyanazon év őszén Simándon zajlottak le református-antitrinitárius hitviták. Az 1590-es évekig a város lakosságának jelentős része antitrinitárius volt.

Az 1566-tól 1695-ig tartó gyulai hódoltság magyar egyházi életéről azonban alig van adatunk, az is jórészt közvetett következtetésből származik. Még az sem tudható pontosan, hogy ennek oka a török hatóság vallási türelmetlensége, a lakosság nagyarányú menekülése vagy a történeti forráspusztulás. Mindhárom tényező egyidejűleg elképzelhető. A város és környékének magyarsága nagyobb arányban csak a tizenöt éves háború (1591-1606) következtében költözik és pusztul el. A reformáció korabeli protestáns istentiszteleti helyek közül a várkápolnában nyilvánvalóan nem gyűlhetek össze, ám az nem tudható, hogy az egykori plébániatemplomot (Törökzug) és a ferences rendházat (Epreskert utca) meddig használták. Az egyetlen név szerint ismert prédikátort, *Szönyi Istvánt* az 1673. évi tiszántúli református zsinat rendelte Gyulára. Az egyházi élet folyamatossága helyett valószínűbb, hogy a gyulai reformátusok vagy a közeli Gerla vagy az ugyancsak közeli (ma Romániába eső) Kispél községbe jártak templomba, esetleg az ottani prédikátorok látták el vallási igényeiket.

A város és környéke a hódoltság alatt fokozatosan néptelenedett, a legnagyobb arányú pusztulás azonban az 1685-ben kezdődött és 1711-ig tartó háborús negyedszázadban következett be. A törökellenes felszabadító harcok idején az egyházközségek túlnyomó többségével együtt megszűnt a Zarándi Református Egyházmegye, melyhez valószínűleg a gyulai hívek is tartoztak. Az 1695. évi várvisszavétel után visszaszivárgó magyarok között reformátusokat is találunk. Az újjáépülő települést az 1703. évi nagy rácdulás teszi ismét tönkre. Szervezett református egyházi életnek 1712-ből ismerjük az első nyomát, egy lelkészi díjlevelet, az első ismert nevű gyulai prédikátor, *Szendrei Gergely* viszont csak 1715 elején foglalja el helyét. 1715-ben nagyobb csoport magyar katolikus érkezik a városba, 1724-ben pedig katolikus németek. Így alakul ki a hódoltság alatt betelepülő román görögkeletiekkel együtt Gyula újkori nyelvi-vallási összetétele, melyben – tiszántúli viszonylatban majdnem páratlanul – a reformátusok a római katolikusokhoz képest kisebbségben vannak, a teljes lakosságnak mintegy két évszázadon át 30% körüli részét alkotják.

Az újraterelődő helységben a reformátusok a váron kívül egyetlen viszonylag épségben maradt középkori eredetű épületet hoztak rendbe istentiszteletük tartására. Az egy emelet magasságú oratórium falait a mai Petőfi téri katolikus iskola déli szárnya rejtje. Torony helyett közvetlenül mellette harangláb állott.

Agyulai reformátusok XVIII. századi történetét a XVII. századnál bővebben, de hézagosan ismerjük. Legtöbb adat ellenreformációs összeütközéssel kapcsolatos. 1718-ban latin feliratára hivatkozva, a katolikus plébános elveszi a harangjukat. Kérvényezik a romladozó oratórium renoválását, de azt csak részlegesen engedélyezik nekik. Egyházi gyűléseket nem tarthatnak, ám a nagyváradi római katolikus püspök vagy helyettese hivatalos vizitációját kötelesek fogadni. Az egyik lelkészt, aki a református baktert egyházfegyelmi eljárás alá vonta, mert katolikus módon énekelve folytatta az éjszakai őrjáratot, királyi parancsra megfosztották állásától. A szabad vallásválasztás tilalma is több összetűzéshez vezetett.

A XVI. századiakhoz fogható országos jelentőségű protestáns eseményekkel és személyekkel már nem találkozunk a városban. A gyulai reformátusok története a XVIII. századtól egy a hasonló tiszántúli gyülekezetek közül, de számos érdekes és sajátos mozzanata van. Az említett első lelkészt már 1716-ban követte a második, *Toronyai András*. A működési adatok hiányosak. A következőkben tudunk *Mándoki István* (1720–1723) és *Sukorai István* (1728–1734) lelkészekről. *Gyulai János* (1736–1770) után már pontosan ismerjük, ki és mikor prédikátor Gyulán: *Bicskei Szőke István* (1770–1775), *Botos Mihály* (1776–1780), *Szikszai N. Beniamin* (1780–1783), *Micskei Nagy István* (1784–1792). Közülük hárman külföldi egyetemekre jártak. Szőke Bázelen, Szikszai ugyancsak Bázelen és Utrechtben, Micskei Nagy szintén Utrechtben és Heidelbergben folytatott tanulmányokat debreceni kollégiumi évek után.

A protestánsok helyzete II. József Türelmi Rendelete (1781) után kezdett javulni. 1784-ben a gyulai reformátusok összefogtak a görögkeletiekkel, hogy a városi tanács tizenkét addig kizárólag katolikusokkal betöltött esküdti helyének felét megkapják a vallási arányoknak megfelelően, és közülük is lehessen bírót választani. Követelésük azonban nem azonnal, hanem fokozatosan teljesült. Az oratórium már régen szűknek bizonyult, ezért élve a templomépítés megnyílt lehetőségével, munkához fogtak. A mai templomra vonatkozó első adatunk 1788. január 22-én kelt. A Békési Egyházmegye Gyulán tartott közgyűlésén fölhívta a gyülekezeteket a tervezett gyulai templomépítés támogatására. A mai templom és parókia helyéhez az uradalommal folytatott telekcserével jutottak a gyulai hívek. Maga az építkezés 1791 őszén kezdődött, de a lelkész halála és a szárazság okozta rossz termés miatt elhúzódott, a felszentelésre 1795 szeptemberében került sor. A reformátusok áldozatkészségét a földbirtokos segítsége és a római katolikusok cserefuvara egészítette ki, ugyanis őket nem sokkal előbb, a katolikus plébániatemplom építésénél a református gazdák fuvarai támogatták. Lélelkszámuk ekkor 2500 körül lehetett.

Az új templomnak nem sokáig örülhettek a hívek, mert 1801. július 9-én

délután Gyula városa a református egyház épületeivel együtt szinte teljesen leégett. Ekkor semmisültek meg a XVIII. század egyházi életéről tanúskodó, helybeli iratok. Ez az oka annak is, hogy a templom tervezéséről és építéséről közelebbi részleteket nem tudunk. A jó terméseknek és a háborús gabonakeresletnek köszönhetően 1804-re ismét használható állapotba került a templom, a parókia és az iskola. A presbiterek bejárták a Tiszántúli Egyházkerületet és jelentékeny segélyadománnyal tértek haza, mely lendített a helyreállító munkán. Az eredeti építkezést befejező és a helyreállítást irányító lelkész (1792-től) *Juhász István* volt. Ő Genfben tanult és más svájci egyetemeken is megfordult. Utóda *Kuthy Lajos* (1809–1817), majd *Ecsedy Gábor* lett, az utóbbi mind ez ideig leghosszabb ideig volt gyulai lelkész (1817–1852).

Ecsedy Gábor szintén külföldet járt, olvasott ember volt, több vármegye tiszteletbeli táblabírája. 1832-ben a Tudományos Gyűjtemény című pesti folyóiratban közölte Gyula város első, nyomtatásban megjelent történetét és leírását. A debreceni kollégium nagykönyvtára három kötetnyi bekötött kéziratát őrizi. Ezekből kettő saját alkalmi verseket, vallásbölcseleti elmélkedést, latinból és németből készített fordításokat, a harmadik gyulai időjárás feljegyzéseket tartalmaz. Ecsedy határozottan hagyományörző beállítottságú lévén, prédikátorsága idején mindvégig gyakorolták a presbitériumi erkölcsbíráskodást, mely országosan ekkor már nem mondható jellemzőnek. De nem csak a szellemi értékek embere volt. 1820-ban bővítették a templomhajót és portikus építettek. 1831-ben az egyház szárazmalmot vásárolt jövedelme gyarapítása céljából. Megemlítjük a korszak kiemelkedő református világi vezetője, *Tormássy Lajos* Békés megyei főorvos nevét. A presbitérium tagjai között akadtak országos viszonylatban ismert férfiak is, mint a főorvos fia, *János*, Kossuth barátja, egyike a pozsonyi országgyűlési ifjaknak, *Szakál Lajos* megyei aljegyző, népies költő, *Bodoky Károly* folyamszabályozó mérnök.

Az 1848/49-cel beköszöntő polgári korszak mindjárt az első esztendőkből nagyon sok gondot okozott, hiszen két évig egyáltalán nem lehetett presbitéri gyűlést összehívni, s ezután is majdnem egy évtizedig csak felsőbb hatósági engedéllyel történhetett. Az egyházközség vezetése akadozott. *Gonda Lajos* lelkész (1852–1860) nem tudott úrrá lenni a helyzeten, ezért lemondva állásáról, Budán táborig lelkésznek állt. Lelkészsége alatt azonban lezajlott egy, – bár végül eladósodással járó – alapos templomrenoválás és 1857/58-ban a város úrbéri örökgyességet kötött a Weinkheim-családdal, minek folytán a földbirtokos a helyi egyháznak – így a reformátusnak is – fenntartási célokra földet adományozott.

Nem csekély vajúdással járt a korábbi helyi szokásokat és önkiegészítő eljárásokat fölvaltva, a presbitérium népképviseleti rendszerének bevezetése. Ám hamarosan a helyi közélet egyik színtere lett a presbitérium, a három

évente ismétlődő presbiter- és kurátorválasztások pedig a korteskedés „gyakorló iskolái”-vá váltak. Míg az előző korszakban az erkölcsbírászkodás, most a gazdálkodás került a presbitérium működésének homlokterébe. A bizonyos társadalmi tekintéllyel járó presbiterség évtizedeken át a birtokos gazdarétegből került ki, mely előbb az erősödő polgári rétegek (iparosok, kereskedők, értelmiség), a századelőn pedig a szegényparasztok és a napszamosok ellenszenvét váltotta ki. A feszültség vagy a lelkészválasztások vagy a nagyobb egyházi kiadások (főleg építkezési költségek) jelentkezése és az egyházi adózás kapcsán mutatkoztak meg. Az 1848 előtti párbérfizetési egyenlőséget és terményrész-adást fokozatosan fölváltotta a birtok nagyság utáni és a tisztán pénzben való adózás. A társadalmi különbségek növekedése és a világiasodás következtében azonban a reformátusok kisebb-nagyobb része nem fizette rendszeresen az egyházi adót, habár időnként a presbitérium a városi hatóság segítségét is igénybe vette a behajtáshoz. Mivel az egyházi ügyvitel minden évre költségvetést készített, amiben számított az adóbevételre, a hátralékok évről évre növekedtek. Ezen leginkább úgy csökkentettek, hogy a legszegényebbek, idősek, betegek, más rászorulókat tartozásait esetenként törölték. Az intézkedés akár jótékonyásnak is fölfogható, ámbar a gyülekezet legszegényebb, rászoruló tagjait külön is segélyezték. Az önkéntes adományokat 1862-től *Aranykönyvben* rögzítették. Céljuk az egyházközség sürgős szükségleteitől, a kisiskolások segélyezésétől, távoli egyházak és a debreceni kollégium támogatásáig nyúlt, igen széles skálát töltött meg. Az adományok között néhányszor előfordult kisebb-nagyobb földbirtok és lakóház öröklés útján történő ajándékozása is. A korábbi birtokokból és ezekből alakult ki az egyház ingatlanvagyon, mely legnagyobb kiterjedése idejére, az 1920-as években beltelkeket és külterületeket együttevve, 230 kh-ra nőtt.

A költségvetési hiányok, a váratlan vagy előre látható nagyobb kiadások ellensúlyozására, ill. fedezésére épült ki fokozatosan az alapítványok rendszere. Az első jótékony alapítványt 1845-ben a Tormássy-család írástudatlan idős cselédje tette iskolai célra. 1899-ben már 17, 1914-ben 27 alapítványt kezelt az egyházközség, ill. a presbitérium. Alapítványi törvény, központi szabályozás és ellenőrzés hiánya miatt azonban az történt, hogy a költségvetési szükségletek pótlására az 1870-es évektől maga az egyház egyre sűrűbben „kölcsonzott” az alapítványi tőkékből. Presbiteri ellenintézkedések dacára a tartozás csak átmenetileg csökkent. A korszerűtlenné vált malmot 1872-ben eladták. Már előbb 1865-ben létrehozták az *egyházi takarékmagtárat*, mely vetőmag-kölcsonzással foglalkozván, eleinte jól betöltötte feladatát, de végül a tartozások miatt 1909-ben megszűnt. Ugyancsak önszerveződéssel keletkezett 1865-ben a kölcsonösen segélyező *temetkezési egylet*, ennek azonban sosem volt annyi tagja, hogy gazdaságosan működjön.

Meg-megújuló feladatot jelentett az iskolafenntartás. Név szerint 1769-ből

ismerjük az első gyulai gyulai református tanítót. 1790-től külön leánytanítója is volt a gyulai reformátusoknak, 1814-ben a harmadik tanítói állást is megszervezték. A népesség gyarapodásához igazodva 1831-ben, 1854-ben, 1888-ban, 1904-ben építettek újabb tantermeket és tanítói lakásokat. Többször fölmerült egy központi iskola létesítése, de anyagi erő hiányában elmaradt, így a reformátusok által leginkább lakott városrészekben szétszórtan helyezkedtek el az iskolaépületek. Az ingatlanok jövedelme a múlt század második felében már egyre kevésbé fedezte a lelkész és a gyarapodó számú tanítók fizetését, ezért a század végén először nyugdíjárulék-kiegészítésre, majd adóvisszatérítés formájában kért a gyulai egyház állami hozzájárulást. Nem sokkal az első világháború előtt pedig két állami fizetésű vallásoktató lelkészt alkalmaztak a saját javadalmazású segédlelkész mellett.

A sok változás és történés ellenére az 1860-1920 közé eső évtizedek a gyulai egyház életében kiegyensúlyozottnak mondhatók, mely nagy mértékben köszönhető annak, hogy ez idő alatt csupán két lelkésze volt, *Papp Mihály* (1861–1887) és *Dombi Lajos* (1887–1920). Mindketten a korabeli liberális lelkésztípust testesítették meg: írogató, közéleti tekintélyre szert tévő, gazdálkodó emberek voltak, a polgári társadalom változó lelki szükségleteiről kevésbé vettek tudomást. Így például jórészt adminisztratív kérdést láttak a vallási egyes házasságok növekvő számában és a reverzálisokban, a nazarénusok, majd az 1890-es évektől a baptisták létszámának gyarapodásában, végül az 1894/95. évi vallásügyi törvényeket követően a református egyházból való kilépés jelenségében. Mindemellett a gyülekezeti hitéletben elevenen éltek a hagyományos kegyességi formák is, igényelték a külön biblia-magyarzatokat, a hittanórákat sőt a gyermek istentiszteletet is.

Az I. világháború vége a gyulai református egyház történetében több szempontból is választóvonalnak bizonyult. A meglévő alapítványi tőke túlnyomó részét hadikölcsönbe fektették, s az a pénzelértéktelenedés miatt tönkrement. Igaz, előbb ugyanezen okból saját tartozásaikat kifizették. Az 1920-as évek II. felében az alapítványokat megkísérelték újra "feltölteni", de sohasem sikerült megközelíteni előző korszakbeli jelentőségüket. Átrendeződtek a gyülekezeti élet súlypontjai. Az új lelkész, a hallatlanul energikus, kitűnő szervező *Pallmann (Bánáthy) Péter* lett (1921–1929). Új istentiszteleti alkalmakat vezetett be, házi istentiszteleteket tartott, gyülekezeti újságot szerkesztett és adott ki, belmisszió bizottságot, valamint énekkart hívott létre, és megszervezte az egyháztársadalmi egyesületeket (*Lórántffy Zsuzsanna Nőegylet, Bethlen Gábor Egyesület, Református Cserkészcsapat, Keresztyén Ifjúsági Egyesület*). Az utóbbiak tagsága azonban majdnem kizárólag polgári rétegekből toborzódott, és rövid idő alatt a gyülekezet mozgékonyabb részévé váltak a tradicionális gazdaréteggel szemben, melynek továbbra is a presbitérium volt az erőssége. 1928-ban megtörtént a templom minden

korábbinál alaposabb renoválása és építészeti korszerűsítése, ugyanekkor avatták föl a szentpálfalvi iskolát is.

Pallmann utóda a nem kevésbé tehetséges és munkabíró *Harsányi Pál* lett (1930–1947), aki azonban közéleti tisztségei és esperesi feladatai miatt gyakran volt távol gyülekezetétől. A megélénkült hitélet kibontakozását tovább ösztönözte. Segélyekből és áldozatkészségből megépült az *újtemető ravatalozója* /1938/, az egyesületeknek otthont adó *református kultúrház* (1939) és létrehozták szegénysorsú gyerekek napközijeként a máriafalvi *Laura-Otthont*. Az 1930-as évek II. felének gazdasági konjunktúrája átsegítette az egyházi költségvetést nagyobb problémáin.

A háború nagyobb harci cselekmények nélkül vonult át a városon, a változások azonban mély válságot idéztek elő a gyulai reformátusok lelki életében. Régi elfogultságok és jogos neheztelések törtek elő, amikor a menekülésből visszatért Harsányi Pált nem akarták visszafogadni, aki végül nyugdíjba ment. Az 1945. évi földreform az amúgy sem nagy egyházi földbirtoknak mintegy felét elvette, így az időközben nyolc osztályossá lett iskola tanítói fizetésének csupán 10%-át tudta fedezni az egyház. Majd hamarosan bekövetkezett az államosítás, a maradék földeket pedig 1950-ben föl kellett ajánlani az államnak megvételre. A központi diktatórikus intézkedések megtiltották az egyháztársadalmi egyesületek működésének háború utáni újraindulását.

Abban, hogy a történetkebe a gyulai református egyház nem roppant bele, sőt korábban nem tapasztalt élénkségű hitélet bontakozott ki, nagy része volt az országos viszonylatban föllendülő református lelki megújulásnak, a háború okozta megrendültségnek és a korábbi eleven egyházi mozgalmaknak. Egymást követték az evangélizációk, csendes napok, vallásos konferenciák, nőtt a templombajárók száma, az adományozási kedv. (Az örökölt költségvetési hiányokat és az ismét tönkrement alapítványok helyzetét az inflációval járó végleges megszűnés „oldotta meg”.) 1948 tavaszán az időközben a hétezer főt is meghaladó gyulai reformátusság évtizedes tervet váltott valóra azzal, hogy két lelkészt választott, *Nagy Sándort* (1948–1953) és *Kósa Ferencet* (1948–1971).

A felvirágzó egyházi életet az 1950-es évek elején részint a kommunista állami hatóság, részint az általuk irányított felső egyházi vezetés törte le. Előbb a konferenciákat és az evangélizációkat tiltották be, majd az iskolai hittanórákra beiratkozás arányát csökkentették le, úgy, hogy az néhány év alatt meg is szűnt. Végül fenyegetésekkel a népszerű házi istentiszteleteket is elsorvasztották. Az egyházat visszaszorították a társadalomból a templomfalak közé, képletesen és valójában is oda, ahol 1850 előtt vagy a XVIII. század vége előtt volt.

A visszaszorítás ellenére a csonka gyülekezeti élet lendülete és hőfoka még legalább egy évtizedig kevésbé lankadt. 1955-ben a régen esedékes templomrenoválásra a hasonló nagyságú rendes egyházfenntartás mellett

kellő időben önkéntesen összeadták a hívek a pénzösszeget. Így a korábbiakkal szemben most nem kellett a kiadást bankkölcsönnel megőlegezni. 1956-ban a presbitérium egyhangúlag csatlakozott a Református Megújulási Mozgalomhoz, ismét megemelkedett a hittanbeiratás száma, és nőtt a templombajárás gyakorisága. Ismeretes, hogy a forradalmat követő években a diktatúra újra gúzsbakötötte az egyházakat. Az 1960-as évek elején Gyulán is megtörtént a termelőszövetkezetek erőszakos megszervezése, mely végleg megtörte a tradicionális református gazdaréteg társadalmi és gazdasági erejét. Ugyanebben az időben, elsősorban az egyházi népmozgalmi adatok hanyatlásán, az egyházi szertartások számának fogyásán statisztikailag is lehetett tapasztalni azt az újabb szekularizációs jelenséget, mely egész földrészünket átjárta, nálunk azonban az állam hivatalos ateista ideológiájával megerősítve többszörösen hatott. Időközben 1953-tól új lelkésze lett a gyulaiaknak, az előzőnek teljes névrokona, szintén *Nagy Sándor*, aki 1959-től békési esperes is volt. Kósa Ferenc nyugdíjba menetelével (1971) újra egyre csökkent a gyülekezeti lelkészek száma. Nagy Sándor 1984-ben lépett nyugdíjba. Utódja a ma is szolgálatban lévő *Nagy László*, egyszemélyben szintén békési esperes lelkész.

Az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek közepéig az egyházi élet lassan, fokozatosan sorvadt, habár lelki igényekben és anyagi áldozatkészségben nem volt hiány. Más irányba mutató lassú változás az utolsó tíz esztendőben mutatkozik. Nőtt az egyházi szertartást igénybe vevők száma. Ismét megindult az iskolai hittanoktatás, majd az 1989/1990-es fordulat lehetővé tette az államosított egykori egyházi ingatlanok egy részének visszaigénylését. Létrejött a „*Hajnalcsillag*” református óvoda és a „*Magvető*” általános iskola, a „*Sziget*” családsegítő szeretetszolgálat, a római katolikusokkal közös „*Pietas*” temetkezési vállalat. Mindezek a változások a gyulai reformátusok több mint 400 éves történetében minden bizonnyal új szakaszt nyitottak, történeti értékelésükre, távolabbi összefüggéseik fölvázolására azonban még nincs meg a kellő időbeli távolság.

IRODALOM

Kósa, passim.

KATALÓGUS

1. Talpas pohár

Magyar, 1628

Ezüst, részben aranyozva, vésett díszítéssel. Felfelé kissé szűkülő sima talpgyűrűs, kihajló szájperemmel. A szájperem alatt vésett lambrekin, a talpgyűrű két oldalán és a talpperemen vésett díszítés.

A szájperemen „**BALOK *JANOS *1628**”, a pohár testén újabb felirat: „*1726 Köte: Remetei Ecclesia Számára való ez Pohár: Gál Imre Ur Bíróágában Puskás István Ur Tiszt Tartóságában*” (A hódoltság alatt elpusztult Gyán a szintén elpusztult, de hozzá egészen közeli Remete falu helyén épül fel.)

M.: 17,4 cm, tá.: 7,5 cm, szá.: 8,6 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

2. Talpas pohár

Debreceni János debreceni ötvös munkája, 1635

Ezüst, aranyozva, vésett, domborított, poncolt díszítéssel. Felfelé kissé szűkülő, sima talpgyűrűs, erősen kihajló szájperemmel. A szájperem alatt vésett lambrekin. A pohár testén poncolt háttérben verejékcseppek és sarkukra állított rombuszok, domborítással. A talpgyűrű két oldalán és a talpperemen vésett lépcsőminta. A szájperem alatt címerpajzsban: “*VA: SA: ISTVAN 1635*”

Talpperemen vésett “*DI*” jelzés

M.: 21,9 cm, tá.: 8,8 cm, szá.: 11 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

3. Tölcséres pohár

Gyursa Gergely debreceni ötvös munkája, 1638

Ezüst, részben aranyozva, vésett díszítéssel. Egyenes oldalú, kihajló szájperemmel. A szájperem alatt vésett reneszánsz mustra és felirat: “*SZABÓ JÁNOS A 1638*”

Alján pajzsban “*GG*” jelzés

M.: 15,5 cm, tá.: 7 cm, szá.: 10,1 cm

Sarkadi Református Egyházközség

4. Talpas pohár

Magyar, 1656

Ezüst, domborított, vésett, poncolt díszítéssel. Egyenes talpú, hullámszalagos gyűrűvel ellátva, enyhén kihajló szájperemmel. Oldalán poncolt háttérből emelkedő szalagdíszes, palmettás, gyümölcs csomós díszítmény. Talpán kupolás, tornyos épületek fák között.

Derekán a szalagokon vésett „*1656 ME*”, a szájperemen: „*A reménység pedig meg nem szegyenít Pál rom. V.5.*” A talpperemen alul: „*A gyantéi ev. ref. biweknek Tisza István 1902.*”

M.: 17,5 cm, tá.: 7 cm, szá.: 8,9 cm

Mezőgyáni Református Egyházközség

5. Talpas pohár

Magyar, 1676

Ezüst, részben aranyozva, vésett, domborított, poncolt díszítéssel. Függsőleges

talpú, sima talpgyűrűvel, enyhén kiszélesedő szájjal. A szájpere men és a talpgyűrű két oldalán poncolt alapból kiemelkedő domborított szalagminta levelekkel, a talp szélén vésett lépcsőminta.

A szájpere men vésett felirat: *“AZ MEZŐGYANI ECCLÉSIAHOZ VALÓ POHAR ANNO 1676.”*

M.: 20,4 cm, tá.: 7,8 cm, szá.: 9,9 cm

Mezőgyáni Református Egyházközség

6. Kehely

Magyar, 1715

Ezüst, részben aranyozva, öntött, vésett díszítéssel. Egyenes peremű, kúpos talpú, körte alakú nádusza öntött tagokkal kapcsolódik a sima virágkehely kuppához. A szájpere men alatt vésett felirat: *“Anno 1715 Ez Pohar készitetét Az Okányi Ecclesiához Háló Mihály Biróságában Mellette való Esküttek Turbucz Mihály Vitális István Csurai János Balog Péter Bocsi György Gál Márton Szakmári Mihály”*

M.: 17 cm, tá.: 8,2 cm, szá.: 7,9 cm

Okányi Református Egyházközség

7. Hólyagos pohár

Büttösi István (I.) debreceni ötvös munkája, 1732

Ezüst, részben aranyozva, vésett, domborított, öntött díszítéssel. Karéjos talpú, öntött, tojás alakú, levéldíszes náduszt öntött függőkkel ellátott tagok kapcsolják a karéjos peremű két hólyagsoros kuppához. A talpon barokkos szalagdíszítés. A szájpere men alatt vésett felirat: *„A BIKISIRE:SZ: EKLESIA CSINALTATTA EPOHART 1732dik ESZTENdöben”, a talpperem három karéjában: „T SZIKSZAI GYÖRGY Ur Predikátorsagaba”, „FOBIRO KÜRTI GERGEL”, „TÖR BIRO KOVÁCS JÁNOS”*

Beütött „SB” jelzéssel

M.: 25,8 cm, tá.: 13,3 cm, szá.: 10,2 cm

Békési Református Egyházközség

8. Talpas pohár

Debreceni ötvös munkája (?), 1736

Ezüst, részben aranyozva, domborított, öntött, vésett, poncolt díszítéssel. Egyenes peremű, erősen domborodó kupolás talpú, öntött levéldíszű, körte alakú nádusszal, két hólyagsoros, karéjos szájú kuppával. A talpon szalagfonadékos díszítmény ovális medalionokkal. A kupa mezőiben virág- és levéldíszítmény.

A szájpere men vésett felirat: *“D: VANYAI: REFORMATA: ECCLÉSIA: AZ URNAK: Sz: VACSORAJÁNAK: TISZTESSEGESEBBEN: LEHETŐ: KISZOLGALTATÁSÁRA: KESZITTETETT: NEMZETES: DEKANYGYÖRG: URAM: FEÖBIROSAGABAN: ANNO 1736”*

Talpperemén alul vésett “TG” jelzéssel

M.: 25,2 cm, tá.: 9,9 cm, szá.: 9,7 cm

Dévaványai Református Egyházközség

9. Talpas pohár

Erdődi István debreceni ötvös munkája, 1736

Ezüst, részben aranyozva, vésett díszítéssel. Alacsony talpú, simagyűrűs, felfelé enyhén öblösödő, kissé kihajló szájpereemű. A szájpereem alatt egyszerű vésett szalagdísz, felirattal: "N: BIHAR, VARMEGYEBEN, SARKADI, REFORMATA, ECCESIA, POHARA ANNO 1736"

Alján beütött "E F" jelzéssel

M.: 14,5 cm, tá.: 7 cm, szá.: 8,4 cm

Sarkadi Református Egyházközség

10. Hólyagos pohár

Büttösi István (I.) debreceni ötvös munkája, 1741

Ezüst, részben aranyozva, domborított, öntött, vésett díszítéssel. Egyenes szélű, karéjos, erősen domborodó talpú, hosszú, alul forgácsdíszes szárú, öntött céhtagokból álló függődíszes nádusszal, két hólyagsoros, karéjos szájpereemű kuppával. A talpon és a kuppán, domború, szalagfonadékos díszítmény.

A szájpereem alatt vésett felirat: "AZ *ZSADANY* REFORM(AT)A* SZ* EKLEZIA* SZÁ(mára)* Cs(álná)T* SOMLAy GyÖRGY* PREDi(kátor)sagaban* ez a *pohar anno 1741"

Talpperemén beütött "SB" jelzéssel

M.: 25 cm, tá.: 10,9 cm, szá.: 9 cm

Zsadányi Református Egyházközség

11. Hólyagos pohár

Marjalaki Mihály debreceni ötvös munkája, 1741

Ezüst, részben aranyozva, domborított, vésett, poncol díszítéssel. Egyenes szélű, domború, majd hatszögletűvé formált talppal, rövid szárán gyűrűs, gömb alakú nádusz. Kuppája két hólyagsoros, karéjos szélű. A talpon poncolt alapon szalagdíszes, virágos sáv.

Szájpereeme alatt vésett felirat: "EZ POHAR KÉSZITTEtet A: KÖ(RÖS): TARTSAI R(eforma)t(a): Sz(en)t. EKKLESIAHOZ. T(ekinte)TES SZIKSZAI JANOS UR(am) PRAEDIKATORSAGABAN S N(em)Z(e)t(e)S NAGy JANOS UR(am) FeÖ BIROSAGABAN AZON Sz(en)t EKKLESIA KÖLCSEGIVEL ANNO 1741"

Beütött "MM" jelzéssel

M.: 21 cm, tá.: 11,5 cm, szá.: 9,2 cm

Köröstarcsai Református Egyházközség

12. Kehely

Büttösi István (II.) debreceni ötvös munkája, 1771

Aranyozott ezüst, öntött, poncolt, vésett díszítéssel. Egyenes peremű, domborodó talpú, öntött, levéldíszes náduszú, kosaras kuppájú. A talpperemen domborműves, szalagfonadékos, kagylós sáv. A kuppakosár hasonló domborműves, leveles, szalagdíszes, a Tisza és a Bályoki Hegen Szénás család címerével.

A szájpereem alatt vésett felirat: "ISTENhez valo indulatyokbul ezen POHARAT

*csináltatták a GESZTI Refor: Sz: Ekk: Számára. T: N: Boros Jenei TISZA LÁSZLO
Ur es Felesége Bályoki Heges SZÉNÁS REBEKA 1771"*

Talpán beütött "SB" jelzéssel

M.: 27 cm, tá.: 13,6 cm, szá.: 9,8 cm

Geszti Református Egyházközség

13. Hólyagos pohár

Debreceni ötvös munkája, 1779

Aranyozott ezüst, öntött, vésett díszítéssel. Egyenes peremű, domborodó talpú, öntött tagokból álló náduszú, két hólyagsoros, karéjos szélű kuppával.

A talp három hólyagjában vésett felirat: "A. N. Füzes GYARMATI", "Ekk(ési)a maga költségén", "készítette A(nn)o1779"

M.: 25,5 cm, tá.: 12,9 cm, szá.: 9,6 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

14. Hólyagos pohár

Büttösi István (II.) debreceni ötvös munkája, XVIII: sz. II. fele

Ezüst, részben aranyozva, öntött, vésett, domborított díszítéssel. Egyenes peremű, erősen domborodó talpú, öntött levéldíszes náduszú, három hólyagsoros, karéjos díszű kuppával.

A talpperemén vésett felirat: "A Gyomai Ref: Sz. Ekklesiaje."

Beütött "SB" jelzéssel

M.: 26,8 cm, tá.: 12,2 cm, szá.: 10,3 cm

Gyomai Református Egyházközség

15. Kehely

Nagyváradai ötvös munkája, 1801

Ezüst, részben aranyozva, öntött, vésett díszítéssel. Tagolt talpú, hosszú szárú, váza alakú nádusszal, virágkehely kuppával. A kuppán vésett Wenckheim-címer.

A kuppán és a talpperemen beütött hitelesítő- és mesterjegy

M.: 25 cm, tá.: 14 cm, szá.: 8, 3 cm

Dobozi Református Egyházközség

16. Kehely bőrtokkal

Nagyváradai ötvös munkája, 1801

Ezüst, részben aranyozva, öntött, vésett díszítéssel. Tagolt talpú, hosszú szárú váza alakú nádusszal, virágkehely kuppával. A kuppán vésett Wenckheim-címer.

A talpperemén vésett felirat: "A Gyulai Ref. Sz. Ekklésiának ajándékba készittette ezen Városnak Földes Ura Feld. M. L. és L. B. Wenckheim õ Excell a 1802"

Talpszélén beütött hitelesítőjegy

M.: 25,1 cm, tá.: 14,1 cm, szá.: 8,5 cm

A ketté nyitható tok bőrrrel bevont fa, mely a kehely formáját követi. Alul külön rekesz a kenyérosztó tálka részére

M.: 28,4 cm, tá.: 16,2 cm, szá.: 10,5 cm

Gyulai Református Egyházközség

17. Kehely

Nádudvary István nagyváradi ötvös munkája, 1802

Ezüst, részben aranyozva, öntött, vésett díszítéssel. Tagolt talpú, hosszú szárú váza alakú nádusszal, virágkehely kuppával.

A talp felső részén vésett felirat: *“Pálinkás András és István Testvér Atyafiak készítették a Gyulai Ref. Sz. Ekklesia Számára An. 1802.*

Szájperemén és talpszélén beütött város- és mesterjegy

M.: 25,3 cm, tá.: 14,4 cm, szá.: 10 cm

Gyulai Református Egyházközség

18. Kehely

Magyar, 1866

Ezüst, öntött, préselt díszítéssel. Sokszorosán tagolt, karéjos talpú, váza alakú náduszú, kosaras kuppával, levél-, virág- és gyümölcsdíszel.

A szájperem alatt vésett felirat: *“Emlékiül Bölöny Sándor az Ugrai Szent egyháznak 25-ik December 1866.”*

Talpán beütött *“DK”* jelzéssel

M.: 24,5 cm, tá.: 11,9 cm, szá.: 10,6 cm

Biharugrai Református Egyházközség

19. Serleg

Bálint (?) pécsi ötvös munkája, 1930

Ezüst, részben aranyozva, préselt, vésett díszítéssel. Tagolt talpú, gyűrűs szárú, virágkehely kuppájú. A kuppán domború, végigfutó szőlőinda, alatta vésett felirat: *“Pécsi Ipartestület Tiszteletdíja a Hódmezővásárhelyi Első Iparos Országos Dalos-versenyre. Pécs, 1930 aug 2-3.”*

Talpán beütött hitelesítő- és mesterjegy, valamint vésett *“Bálint, Pécs”* felirat.

M.: 25,7 cm, tá.: 11,4 cm, szá.: 11 cm

Gyulai Református Egyházközség

20. Serleg

“HI”, 1947

Ezüst, préselt, vésett felirattal. Alacsony talpú, sima kuppájú, talpán és szárán függőleges bordázattal.

Kuppáján felirat: *“A protestáns egyházi énekkaroknak 1947 évi Protestáns Kultur napok alkalmából megtartott országos versenyén a haladók csoportjában II. díjként adományozta az Országos Bethlen Gábor Szövetség. Elnyerte a Gyulai református énekkar.”* Szájpereme alatt beütött hitelesítő- és *“HI”* mesterjegy

M.: 26,8 cm, tá.: 12,5 cm, szá.: 13,9 cm

Gyulai Református Egyházközség

21. Boroskanna

Laky Károly pesti ötvös munkája, 1860

Ezüst, öntött és vésett díszítéssel. Peremes talpú, enyhén szűkülő oldalú, lefedett

kiöntő résszel ellátott, domború fülű, felbillenthető fogóval ellátott fedéllel. Oldalán szőlőindás és kalászos keretben az utolsó vacsora ábrázolása domborműves rátétként.

Alatta felirat: *“Valamennyiszer eenditek e kenyeret, és iandjátok e pohárt: az Urnak balálát hirdessétek a míg eljövend 1 Kor. Xi. 26”,* a talp felett: *“Készítették Berczi Mihály és Medgyesi Mária saját költségükön Isten dicsőségére a helv. békési Egyház számára 1861”*

A szájpereме alatt, a fül mellett beütött hitelesítő- és “LK” mesterjegy

M.: 38 cm, tá.: 17,5 cm, szá.: 14,5 cm

Békési Református Egyházközség

22. Kenyérosztó tányér

Magyar, 1736

Ezüst, részben aranyozva, vésett felirattal.

Domború és széles peremű, lapos öblű.

Peremén felirat: *“D: VANYA: REFORMATA: ECCLESIA: AZ: URNAK: SZ: VACSORAJANAK: TISZTESSEGESEBBENLEHETŐ: KISZOLGALTATASARA: KESZITETETT: NEMZETES: DEKÁNY: GYÖRGY: URAM: FEŐ: BIROSAGABAN: ANNO: 1736.”*

Átm.: 18,3 cm

Dévaványai Református Egyházközség

23. Kenyérosztó tányér

Büttösi István (II.) debreceni ötvös munkája, 1763

Ezüst, részben aranyozott, vésett felirattal.

Széles peremű, lapos öblű, peremén felirattal: *“ISTENHEZ VALÓ INDULATJOK-BOLEZEN TANYERT, CSINALTATTAK A GESZTI REFOR(MA)TA EKLESIA SZÁMÁRA T. N. BOROS JENŐI TISZA LÁSZLÓ Ur ES FELESÉGE T. N. BÁLYOKI HÉGÉN SZÉNÁS REBEKA ASZ. 1763 ESz.ben”*

Átm.: 18 cm

Geszti Református Egyházközség

24. Kenyérosztó tányér

Magyar, 1771

Ezüst, részben aranyozva, vésett felirattal. Domború peremes, keskeny szélű, széles öblű.

Peremén a felirat: *“A. N. SZEGHALMI, R(e)f(orma)ta: SZ: EKLÉSIAÉ ANNO 1771”*

A tányér közepén “LS” mesterjegy

Átm.: 22 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

25. Kenyérosztó tányér

Büttösi István (II.) debreceni ötvös munkája, XVIII. sz. II. fele

Ezüst, részben aranyozva, vésett díszítéssel. Domború karéjos szélű, széles

peremű, hasonlóan karéjos, lapos öblű. A peremén vésett kagyló, szalag és rács díszítés, öblében a felirat: "AZ UR ASZTALÁHOZ A BÉKÉSI REFORMÁTA ESZ:EKLESIA KESZITTette."

Átm.: 27,3 cm

Békési Református Egyházközség

26. Kenyérosztó tányérka

Nagyváradai ötvös munkája, 1801

Ezüst. Széles peremű, lapos öblű, díszítés nélkül.

Alján beütött hitelesítő- és mesterjegy

Átm.: 14,3 cm

Gyulai Református Egyházközség

27. Kenyérosztó tányérka

Nagyváradai ötvös munkája, 1801

Aranyszózott ezüst. Széles peremű, lapos öblű, díszítés nélkül.

Hátul beütött hitelesítő- és mesterjegy

Átm.: 14 cm

Dobozi Református Egyházközség

28. Kenyérosztó tányér

Nádudvary István nagyváradai ötvös munkája, XIX. sz. eleje

Ezüst. Széles peremű, lapos öblű, díszítés nélkül.

Peremén kétszer beütött mesterjegy

Átm.: 20,8 cm

Biharugrai Református Egyházközség

29. Kenyérosztó tányérkák

A)

Magyar, XIX. sz. vége

Ezüst, vésett felirattal.

Sima széles peremű, lapos öblű, alján felirat: "W.I.T.S."

Beütött hitelesítő- és "AH" mesterjeggyel

Átm.: 14,1 cm

B)

Magyar, XIX. sz. vége

Ezüst, díszítés nélkül. Széles, karéjos peremű, lapos öblű.

Peremén beütött hitelesítő- és "PF" mesterjegy

Átm.: 19,2 cm

Gyulai Református Egyházközség

30. Boroskanna

Magyar, 1681

Ön, öntött, vésett díszítéssel. Hengeres testű, egyenes talpperemű, alul gyűrűvel

ellátott hengeres testű, tagolt kiöntőcsővel, "S" alakban hajló fülén rögzített billentővel ellátott fedél. Testén vésett, virágbokros díszítmény.

Csőre alatt "1681" évszám, fedelén rozette, alján vésett felirat: "Az Okányi Rf. Sz: Ekk(ésián)ak ajándékozta a Vésztői Rf. Sz: Ekk(ési)a 1769. 29 May"

M.: 19,3 cm, tá.: 9,9 cm, szá.: 9,7 cm

Okányi Református Egyházközség

31. Boroskanna

Debreceni ötvös munkája, 1712

Őn, öntött, vésett díszítéssel. Ferde talpú, felfelé enyhén szűkülő oldalú, kiöntő csőrrel, maszkos billentővel ellátott fedele a fülön rögzített. Belsejében Boden rosette.

A kiöntőcsőr két oldalán felirat: "PGNK", alatta "HARSÁNYI ECCLESIAHOZ VALO KANN 1712"

Fülén beütött város- és mesterjegy

M.: 26,8 cm, tá.: 13,8 cm, szá.: 7,6 cm

Körösnagyharsányi Református Egyházközség

32. Boroskanna

Magyar, 1720

Őn, öntött, vésett díszítéssel. Erősen domború talpú, kétszer három bordával tagolt, hengeres testű, domború, fenyőtoboz fogóval, gyöngysoros billentővel ellátott fedővel. Szalagfülén elmosódott virágdíszek.

Testén koszorúban felirat: "Szeghalmi Ecclésiához valo: 1720: Kis István"

M.: 29,8 cm, tá.: 13,5 cm, szá.: 9 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

33. Boroskanna

Magyar, 1721

Őn, öntött, vésett díszítéssel. Domború talpú, hengeres testű, szalagfülű, fogóval és billentős fedővel.

Alján karcolt felirat: "Kis Miklós vette a Sarkadi Eccl. Szám. maga kölcségével 1721"

Fülén két elmosódott jegy

M.: 24,5 cm, tá.: 15,3 cm, szá.: 11,4 cm

Sarkadi Református Egyházközség

34. Boroskanna

Eperjesi ötvös munkája, 1723

Őn, öntött, vésett díszítéssel. Domború talpú, enyhén szűkülő testű, kiöntőcsőrös, szalagfüles, fedelén toboz alakú fogó és gyöngysordíszes, leveles billentő.

Testén vésett felirat: "BIKISI EKLESIA: hos. vette Piko Mihaly 1723."

Fülén város- és "CK" mesterjegy

M.: 33 cm, tá.: 18 cm, szá.: 10,4 cm

Békési Református Egyházközség

35. Boroskanna

Magyar, 1723

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Erősen domború talpú, felfelé kissé szűkülő, kettős gyűrűkkel díszített testű, kiöntőcsőrös, szalagfüles, billentős fedelű. Testén körben tulipános, szegfűs, gyöngyvirágos dísz.

Alján vésett felirat: "*N: s N: Szűcs András Ur: Istenes Szándékából az : Sarkadi Eccles: csináltatta ez Kannát 1723:*"

M.: 32,3 cm, tá.: 16,8 cm, szá.: 11 cm

Sarkadi Református Egyházközség

36. Boroskanna

Magyar, 1726

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Domború talpú, enyhén szűkülő testű, kiöntőcsőrös, szalagfülű, billentős fedéllel. Testén madaras, virágos díszítés. Talpán sarkára állított rombuszminta.

Szájpereme alatt vésett felirat: "*Ajándékozta az Harsányi Sz Ecclesiához Lengyel Sándor és Teremi Kis Anna Asz. 1726.*"

M.: 37,5 cm, tá.: 17,3 cm, szá.: 11,8 cm

Körösnagyharsányi Református Egyházközség

37. Boroskanna

Magyar, 1728

Ón, széles talpú, erősen szűkülő testű, szájánál kissé összenyomott, szalagfüles, billentős fedelű. Aljában Boden rosette.

Testén vésett felirat: "*A K. Tarcsai Sz: Ecclesiának maga részére tulajdon kölcsége szereztet sz. edény A. 1728*"

M.: 23,2 cm, tá.: 12 cm, szá.: 8,3 cm

Köröstarcsai Református Egyházközség

38. Boroskanna

Kassai ötvös munkája, 1743

Ón, domború talpú, felfelé szűkülő testű, kiöntőcsőrös, szalagfüles, csavarkúpos fogójú, billentős fedéllel. Testén vésett gránátalmás, virágos indán madarak.

Szájpereme alatt vésett felirat: "*EZ KANNÁT N(EM)ZE(TE)S HUNYADI ANDRAS UR ÉLETE PÁRJAVAL EDGYÜTT A MAGOK KÖLTSIGIN CSINÁLTATTÁK A MEZGYÁNI SZ: ECCLESIA SZÁMÁRA A(NN)O 1743.*"

Fedelében két beütött jelzés

M.: 41,2 cm, tá.: 23 cm, szá.: 16,1 cm

RKEM. ltsz.: F.1974.2.

39. Keresztelőkancsó

Kassai ötvös munkája, 1743

Ón, egyenes peremű, felfelé enyhén szűkülő, kiöntőcsöves, szalagfülű, gyöngysordíszes, billentőfedeles.

Szájpereme alatt vésett felirat: "T: BŐSZÖRMÉNYI UR: AJÁNDÉKA A M: GYÁNI SZ
ECCLESIA SZÁMÁRA A(NN)Ó 1743"

Fedelén belül két beütött város- és mesterjel

M.: 13,5 cm, tá.: 10 cm, szá.: 7,8 cm

RKEM. Ltsz.: F.1974.3.

40. Boroskanna

Magyar, 1745

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Három lábbon álló, enyhén felfelé szűkülő, kiöntőcsöves, szalagfüles, fedele csavarkúpos fogóval, gömb billenővel ellátva, Testén olasz koszorúban, vésett felirat: „A Sz. Keres Sadani Reformata Sz. Ecclesia kisitete a. 1745 die ima 7bris.”

M.: 49 cm, tá.: 19,5 cm, szá.: 15,3 cm

Zsadányi Református Egyházközség

41. Boroskanna

Kassai ötvös munkája, 1747

Ón, öntött, vésett díszítéssel.

Domború talpú, kettős gyűrűvel ellátott, hengeres testű, kiöntőcsőrös, szalagfüles, csavarkúpos fogójú, gyöngysordíszes, billentős fedéllel. Testének közepén virágminta.

Szájpereme alatt vésett felirat: „A Szekbalmi R. Sz. Eklésiáé ez a Kanna A(nn)ó 1747.”

Város- és „ILR” mesterjegy.

M.: 39,3 cm, tá.: 18,4 cm, szá.: 13,3 cm.

Szeghalmi Református Egyházközség

42. Boroskanna

Kassai ötvös munkája, 1762

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Domború talpú, hengeres testű, szalagfülű, kis, utólag ráforrasztott kiöntőcsőrös, gömbös billentőfejű fedéllel.

A kiöntőcsőr alatt, koszorúban felirat: „EZ EDÉNY Szekbalmi R(e)ff(ormata) Sz. Ekklesiáé *1763*”

Fedelén belül beöntött rózsajegyek „ILR” betűkkel

M.: 21,2 cm, tá.: 13,6 cm, szá.: 10,5 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

43. Boroskancsó

Magyar, 1767

Ón, vésett díszítésű. Peremes talpú, összeszűkülő, majd kiöblösödő, széles nyakú, szalagfülű, billentője letört.

Testén vésett felirat: „A Dobozi Eklesia Költségén 1767”

M.: 22,2 cm, tá.: 11,5 cm, szá.: 10 cm

Dobozi Református Egyházközség

44. Boroskanna

Magyar, 1771

Őn, öntött és vésett díszítéssel. Domború talpú, enyhén szűkülő, gyűrűkkel tagolt testű, kiöntőcsöves, szalagfüles, fedele egyre kisebbedő korongokból álló fogóval, sima billentővel, teste közepén vésett virágok között mellső lábával zászlót tartó ló.

Szájpereme alatt felirat: "*a Szeghalmi Ref. szent. eklésiae. 1771*"

M.: 35 cm, tá.: 15 cm, szá.: 11,4 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

45. Boroskanna

Fazekas János debreceni ötvös munkája, 1775

Őn, öntött díszítéssel. Domború talpú, hengeres, gyűrűkkel tagolt testű, domború, fenyőtoboz alakú fogóval és rovátkolt billentővel.

Derekán bekarcolt felirat: "*DOBOZI SZ. EKL. Részire Tabajdi János Vette ANNO 1775.*"

Aljában mesterjegy

M.: 28 cm, tá.: 14,2 cm, szá.: 9,2 cm

Dobozi Református Egyházközség

46. Keresztelőkancsó

Magyar (?), XVIII. sz. II. fele

Őn. Szűk aljú, erősen öblösödő, széles nyakú, kiöntőcsőrrel ellátott, erősen domború fedelén fogóval. Füle fekete fa. Testén és fedelén spirálba tekeredő kettős bordák.

M.: 27,5 cm, tá.: 9,8 cm, szá.: 9,5 cm

Vésztői Református Egyházközség

47. Boroskanna

Verdes Simon debreceni ötvös munkája, 1803

Őn. Három, korongos lábon álló, felfelé enyhén szűkülő testű, szalagfüles, kiöntőcsőrös, billentős fogóval ellátott fedelű.

Testén vésett felirat: "*ÖREG SZÁSZ ANDRÁS, ÉS HITVESE SZABÓ ERSÉBET AZ ISTEN DITSÓSÉGÉRE A GYÚLAI RE. SZ. EKKLÉSIA SZÁMÁRA KÉSZITETTETTÉK A. 1803*"

Aljában belül beütött mesterjegyek

M.: 50 cm, tá.: 22,5 cm, szá.: 14, 8 cm

Gyulai Református Egyházközség

48. Boroskanna

Verdes Simon debreceni ötvös munkája, 1803

Őn, öntött, vésett díszítéssel. Felfelé enyhén szűkülő, kiöntőcsőrös, szalagfüles, tagolt fogójú, billentős fedelű, a kiöntőcsőr alatt vésett leveles indadísz.

Felirata a kiöntőcsőr két oldalán: "*CZEGÉNYI JÓSEF ÉS HITVESE DÉSI SÁRA AZ*

*ISTEN DITSŐSÉGÉRE A GYULAI RE: SZ: EKKLÉSIA SZÁMÁRA KÉSZITETTÉK
AMN)O 1803"*

Fenekén belül beütött jegyek

M: 27,2 cm, tá.: 13,9 cm, szá.: 10,3 cm

Gyulai Református Egyházközség

49. Boroskanna

Magyar, 1821

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Enyhén szűkülő testű, kiöntőcsőrös, rövid szalagfüles, gömbös billentőjű fedéllel.

Testén koszorúban felirat: *"A Körös-Ladányi Ref: Gyülekezet 1821"*

Aljában angyalos "GW" mesterjegy

M.: 29,4 cm, tá.: 14,2 cm, szá.: 13 cm

Körösladányi Református Egyházközség

50. Boroskanna

Nagyszebeni ötvös munkája (?), 1857

Ón, vésett díszítéssel. Széles aljú, felfelé öblösödő, széles szájú, lefedett kiöntőcsőrös, két domború füllel, leemelhető fedele lapított gömbfogójú.

Fedelén körbefutó vésett felirat: *"A VÉSZTŐI CSIZMADIJA CHÉ KÉSZITETTE
SZEPTEMBER 27 1857 ESZTENDŐBENN"*

Belül az alján három beütött mesterjegy

M.: 51 cm, tá.: 23,3 cm, szá.: 22,1 cm

Vésztői Református Egyházközség

51. Boroskanna

Magyar (?), 1902

Ón, öntött, vésett díszítéssel. Három lapított gömb lábbon álló, széles talpú, erősen szűkülő oldalú, karcsú, kiöntőcsőrös, kettős tagolású füllel, fogós, billentős tetővel. Testén öntött virág- és kagylódíszítés, valamint vésett felirat: *"Aki fő, olyan legyen, mint aki szolgál. Luk. XXII. 26."*, alján: *"A gyantéi ev.ref. hiveknek Tisza István 1902."*

Alján jelzéssel

M.: 37,2 cm, tá.: 18,3 cm, szá.: 10 cm

Mezőgyáni Református Egyházközség

52. Kehely

Magyar, XVIII. sz.

Ón, díszítés nélkül. Kissé domborodó talpú, gyűrűs, gömb alakú nádusszal, virágkehely kuppával.

M.: 15,4 cm, tá.: 8,6 cm, szá.: 9,9 cm

Dobozi Református Egyházközség

53. Kehely

Magyar, 1806

Őn, vésett díszítéssel. Domború talpú, vastag szárú, gyűrűs náduszú, felfelé enyhén szélesedő kuppával.

A szájerem alatt felirat: "S. KERESZTURI: EKLÉSIÁÉ: ANNO 1806."

M.: 25 cm, tá.: 11,8 cm, szá.: 8,3 cm

Sarkadkeresztúri Református Egyházközség

54. Kenyérosztó tányér

Magyar, 1630

Őn, vésett díszítéssel. Keskeny peremű, lapos öblű.

Peremén felül vésett felirat: "GM RM 1630", alján koncentrikus körök és utólag vésett felirat "L. Györmé GB"

Átm.: 21,5 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

55. Kenyérosztó tányér

Magyar, 1652

Őn, vésett díszítéssel. Keskeny peremű, mély öblű.

Peremén két elmosódott címerpajzs és felirat: "W.B.Z.Z., A.Z.Z.Z.", valamint "M. G." Alján vésett évszám: "1652" és több utólag karcolt monogram, valamint név

Alján elmosódott, összekarcolt mesterjegy

Átm.: 24,8 cm

RKEM. Ltsz.: F.1974.1.

56. Kenyérosztó tányér

Debreceni ötvös munkája, 1703

Őn, vésett felirattal. Domború és széles peremű, lapos öblű.

Peremén vésett felirat: "ESZT A TÁNYÉRT CSINÁLTATA DEBREZENBE DOMÁN ISTVÁN AZ MEZŐGÁNI ECLESIA SÁMÁRA ANNY DOMINY 1703"

Peremén alul beütött mesterjegy

Átm.: 25,9 cm

Mezőgyáni Református Egyházközség

57. Kenyérosztó tál

Magyar, 1746

Őn, vésett díszítéssel. Domború szélű, keskeny peremű, lapos öblű.

Peremén vésett felirat: "SZ.G. P.S. 1746, A FÜ. GY. SZ. EK. 1750.

Alján szív alakú mesterjegy

Átm.: 21,8 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

58. Kenyérosztó tál

Kassai ötvös munkája, 1756

Őn, vésett díszítéssel. Karéjos szélű, keskeny peremű egyenes aljú, virágdíszekkel.

Vésett felirata: "A SZEKHALMI Ref. Sz: EKLESIAE ANNO 1756"

Alján "ILR" mesterjegy

Átm.: 27,7 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

59. Kenyérosztó tál

Nagyszebeni ötvös munkája (?), 1761

Őn, beütött felirattal. Domború szélű, széles peremű, viszonylag mély öblű.

Pereme szélén felirat: "A. NEMES DÉVA VÁNYAI REFORMÁTA SZENT EKKLÉSIA SZÁMÁRA VETETETT. 1761." Alján karcolt évszámok: "1761, 1834"

Beütött mesterjeggyel

Átm.: 31 cm

Dévaványai Református Egyházközség

60. Kenyérosztó tányér

Nagyszebeni ötvös munkája (?), XVIII. sz.

Őn, díszítés nélkül. Domború szélű, keskeny peremű, lapos öblű.

Alján beütött mesterjegy

Átm.: 19,8 cm

Sarkadkeresztúri Református Egyházközség

61. Kenyérosztó tányér

Fauser Mátyás budai ötvös munkája, XVIII. sz. vége

Őn, díszítés nélkül. Karéjos szélű, keskeny peremű, lapos öblű.

Alján beütött mesterjegy

Átm.: 23 cm

Gyulai Református Egyházközség

62. Boroskanna

Magyar, 1852

Bádog, sárgaréz és fa, domborított, beütött díszítéssel. Alacsony, felfelé szűkülő testű, kiöntőcsőrös, rövid fülű edény, makk alakú, fafogóval ellátott billentős fedéllel. Kiöntőcsőre, fedele, füle és testén három borda sárgarézből készült.

Kiöntőcsőre alatt ovális, virágdíszes medalionba beütött: "S.K.R.E. 1852" felirat

M.: 28,8 cm, tá.: 17,9 cm, szá.: 14 cm

Sarkadkeresztúri Református Egyházközség

63. Boroskanna

Magyar, 1910

Bádog és sárgaréz, rátett díszítéssel. Kúpos aljú, alul kiöblösödő, majd fokozatosan szűkülő testű, kiöntőcsőves, nyakán kiöblösödő, majd összehúzott szájú, hosszú fülű, ráilleszkedő fogóval, réz borítású fedéllel.

Testén téglalap alakú sárgaréz lemezbe beütött felirat: "A MEZŐGYÁNI REFORMÁLT. EGYHÁZNAK AJÁNDÉKBA KÉSZÍTTETTE SAJÁT KÖLTSÉGÉN. P. GYENGE JÁNOS GONDNOK. ONODI SÁNDOR LELKIPÁSZTOR IDEJÉN. 1910: ÉVBEN."

M.: 44,3 cm, tá.: 21,2 cm, szá.: 8,6 cm
RKEM. Ltsz.: F.1973.6.

64. Keresztelőtál

Magyar, 1868

Sárgaréz, rátett domborműves felirattal. Ovális, mély öblű, keskeny pereme domború szélű. Ráilleszkedő, domború, gömbös fogójú fedéllel.

A fedélen felirat: "Ő.P. 1868"

Legnagyobb átm.: 35 cm, legkisebb átm.: 25,3 cm, : 13,1 cm

Gyulai Református Egyházközség

65. Keresztelőtál

Magyar, XIX. sz. vége

Sárgaréz, díszítés nélkül. Széles, egyenes peremű, kis öblű.

Átm.: 26,2 cm

Geszti Református Egyházközség

66. Tábori lelkész úrvacsoraosztó készlete

A) Kehely

Magyar, XX. sz.

Fém, öntött, maratott díszítéssel. Kerek aljú, hosszú szárú, felfelé enyhén szélesedő kuppáján leveles díszítmény.

M.: 17,5 cm, tá.: 7,8 cm, szá.: 7,9 cm

B) Kenyérosztó tálka

Magyar, XX. sz.

Ezüstözött fém, díszítés nélkül. Felálló peremű, karéjos szélű, egyenes aljú.

Átm.: 11,2 cm

C) Borospalack

Magyar, XX. sz.

Szintelen üveg, öntött, metszett, csavaros fémkupakkal.

Hasábos testű, lemetszett élű, vállán metszett díszítésű palack, beleilleszkedő metszett díszű dugóval, nyakán rácsavarható fedéllel.

M.: 18,4 cm, tá.: 8,4 cm szá.: 6 cm

D) Doboz

Magyar, XX. sz.

Viaszosvászon borítású papír, sárgaréz szegecsekkel, bőrfogóval és csatokkal, belseje vörös bársony borítással. Kocka alakú, domború, felnyitható fedelű. A fedél szélén sárgaréz szegecsek, tetején bőr fül és két csat. Belseje négy rekeszre osztott.

M.: 21,5 cm, szél.: 19 cm

Gyomai Református Egyházközség

67. Boroskancsó

Debreceni ötvös munkája, 1842

Cserép, ólommázzal, domborműves díszítéssel. Keskeny fenekű, öblös testű, összeszűkülő rövid nyakú, kiöntőcsőrrel ellátott, vastag szalagfüllel, kívül türkizzöld, belül sárgásbarna.

Öblén domború koszorúban domború felirat: *"A ZSADÁNYI SZENT EKLÉZSIA SZÁMÁRA KÉSZÜLT 1842"*

M.: 34,2 cm, tá.: 14,4 cm, szá.: 12 cm

Zsadányi Református Egyházközség

68. Boroskanna

Alföldi fazekas munkája, 1846

Cserép, sárga és zöld ólommázzal, domborműves díszítéssel. Keskeny aljú, öblösödő, behúzott vállú, rövid nyakú, összenyomott szájú, két, szájperemből kiinduló füllel.

Testén rátétes dísz és felirat: *"K, i, S, j, 1, 8, 4, 6,"*

M.: 40,2 cm, tá.: 17,5 cm, szá.: 13,5 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

69. Fedeles, kiöntőcsöves boroskancsó

Alföldi fazekas munkája, 1863

Cserép, sárgásbarna ólommázzal, írókás díszítéssel. Keskeny aljú, fokozatosan öblösödő, behúzott vállú, széles szájú, a szájperemből kiinduló két rövid szalagfüllel, kiöntőcsővel, kúpos fogóval ellátott fedéllel. Fülein és derekán barna hullámvonalak és csíkok.

Vállán barna írókás felirat: *"Készült az 1863 Vésztői Eklésia számára"*

M.: 44,2 cm, tá.: 18,5 cm, szá.: 17 cm

Vésztői Református Egyházközség

70. Boroskancsó

ifj. Luczi István gyulai fazekas munkája, 1866

Cserép, zöld ólommázzal, domborműves, karcolt és beütött díszítéssel. Peremes keskeny aljú, magasan öblösödő, széles, összenyomott, peremes szájú, a szájból kiinduló felívelő füllel, illeszkedő fedéllel.

Nyakán és öblén domborműves koszorú, valamint karcolt felirat: *"A Sarkadi Reformáta Eklésia részére készült ezen edény - Horváth János gondnok idejében 1866dik esztendőben Július 10dik Napján"*, füle alatt karcolt virágkoszorúban: *"Készített ifjabb Luczi István Fazekasmester Gyulán"*, fülén felül beütött csillagminta.

M.: 38,3 cm, tá.: 13,7 cm, szá.: 12,5 cm

Sarkadi Református Egyházközség

71. Boroskancsó

Ifj. Szűts József gyulai fazekas munkája, 1871

Cserép, zöld ólommázzal, barna és sárga mázfeltokkal, rézfedővel, karcolt

díszítéssel. Keskeny fenekű, fokozatosan öblösödő testű, behúzott vállú, szögletes peremű, száján kialakított kiöntőcső. Széles szalagfüle a szájperemből indul, rajta rögzített, felnyitható rézfedél. Vállán és fülén karcolt hulláminda és leveles koszorú.

Véselt felirata: *“Készítete ifj. Bördé János és nője Tar Sára”, az öblén: “Az érdemes anyja Szent Egyház számára Készült Gyulán ifj. Szűts Josef”*

M.: 41 cm, tá.: 13,5 cm, szá.: 12,9 cm

EFM. Ltsz.: H.61.109.1.

72. Boroskancsó

Mezőtúri fazekas munkája (?), 1893

Cserép, zöld ólomázzal, karcolt felirattal. Keskeny fenekű, magasan öblösödő, behúzott nyakú, széles összenyomott szájú, két felívelő és egy átkötő fülel. Vállán karcolt vonaldísz.

Karcolt felirata: *“Okányi egyház részére Készült 1893”*

M.: 39,7 cm, tá.: 12,5 cm, szá.: 14,7 cm

Okányi Református Egyházközség

73. Boroskorsó

Maksa Mihály hódmezővásárhelyi fazekas munkája, 1893

Cserép, zöld ólomázzal, karcolt díszítéssel. Keskeny fenekű, lapított gömb testű, szűk nyakú, gyűrűs és összenyomott szájú a nyak gallérjából induló felívelő szalagfülel.

A vállán karcolt felirat: *“Készült Hód mező Vásárhelyt, 1893ik év Szeptember hó 16án Készítette Bezgédi Ferencz és neje Megyeri Zsuzsa”, a talpa felett karcolt felirat: “Maksa Mihály mk tálas”*

M.: 35 cm, tá.: 13 cm, szá.: 3,9 cm

Mezőberényi Református Egyházközség

74. Boroskancsó

Maksa Mihály hódmezővásárhelyi fazekas munkája, 1893

Cserép ólomázzal, írókás és karcolt díszítéssel. Keskeny fenekű, csaknem gömb testű, szűk nyakú, összenyomott szájú, a nyakat övező gallérből felívelő szalagfül. Írókázott hullámvonaldíszes és virágos díszítéssel. Zöld, fehér, vörösarna, s sötétbarna színnel, dudi alapon.

Vállán írókával, elmosódott felirat: *“1893 szept. 16”, alján karcolt felirat: “Készült 1893 Hód mező Vásárhelyt Készítette Bezgédi Ferencz és neje Megyeri Zsuzsa”, a talpa felett karcolt felirat: “Maksa Mihály mk tálas”*

M.: 34 cm, tá.: 14,2 cm, szá.: 2,9 cm

Mezőberényi Református Egyházközség

75. Boroskanna

Szabó István gyulai fazekas munkája, 1897

Cserép, zöld ólomázzal, domborműves és karcolt díszítéssel. Keskeny fenekű,

felül öblösödő, összehúzott vállú, keskeny nyakú, összenyomott szájjal, vállából kiinduló, felívelő, vastag füllel. Domborműves gomb, virág, hulláminda és benyomkodott, vagdalt abroncsdísz.

Karcolt felirata: *“Készült 1897 be készített szabó István Kerezi Jánosnak”*

M.: 38,5 cm, tá.: 16,8 cm, szá.: 10,5 cm

Békési Református Egyházközség

76. Boroskorsó

Nagy Ferenc békési fazekas munkája, 1900

Cserép, zöld ólomházzal, írókás és karcolt díszítéssel. Keskeny fenekű, magasan öblösödő, behúzott vállú, rövid, töréssel illeszkedő, galléros nyakú, gyűrűs szájrermű, a gallérból kiinduló, felívelő füllel. Felületét teljesen beborítja a sötétbarna írókás vonal és stilizált virágdíszítmény.

Öblén elől karcolt felirat: *“A Mező Berényi e. v. g. Református egyház részére készítette Cser András Gondnok 1900 május hó 20 án. Készítette Nagy Ferenc Békésen”*

M.: 39 cm, tá.: 13,3 cm, szá.: 5 cm

Mezőberényi Református Egyházközség

77. Boroskancsó

Dezső Péter fazekas munkája, 1911

Cserép, ólomházzal, ecsetes, írókás, karcolt és benyomott díszítéssel. Keskenyaljú, alul öblösödő, széles nyakú, összenyomott, félig lefedett szájjal, rövid felívelő szalagfüllel. Dudi színű, vállán benyomott gyöngysorminta, testén ecsettel festett virágbokor, fehér, kék, zöld színnel.

Öblén barna írókás keretben, karcolt felirat: *“1911. A Füzes-gyarmati református egyház részére Készítette Gulya János gondnok és- Neje”,* alján barna írókával: *“Készült Dezső Péter motor erős műhelyében virágozta neje”*

M.: 35,8 cm, tá.: 15,2, szá.: 15 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

78. Boroskorsó

Magyar, XIX. sz. vége

Köedény, színes festéssel. Széles fenekű, lapított gömbalakú, rövid, szűk nyakú, kiöntőcsőrös, gyűrűsszájú, rövid, vastag füllel. Öblén virágos, kalászos, szőlőindás koszorúban úrasztali kehely.

Vállán felirat: *“A battonyai egyesült egyház részére”*

M.: 45 cm, tá.: 21,3 cm, szá.: 5,9 cm

Battonyai Református Egyházközség

79. Úrasztali terítő

Török, XVII. sz.

Gyolcs, fémszállal és színes selyemfonallal hímezve. Hosszúkás, két végén három-három asszimetrikus virágos ág fogazott levéllel, közöttük hat sorban fehérrel hímzett zeg-zug minta.

146x51 cm

Geszti Református Egyházközség

80. Úrasztali patyolatkendő

Magyar, XVIII. sz.

Patyolat, arany és ezüst skófiummal. Négyzetes alakú, négy sarkában és szélein váltakozva két és három virágú díszítmény szélein aranyfonalas szegéllyel.

77x73 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

81. Úrasztali patyolatkendő

Magyar, XVIII. sz.

Patyolat, aranyfonallal, skófiummal. Négyzetes alakú, négy sarkában és szélein váltakozva öt és egy virágú díszítmény, szélén aranyfonalból vert csipke.

92x87 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

82. Úrasztali terítő

Kállay Jánosné munkája, 1948

Kender és pamut, két részből összevarrott, szélén piros, szedetttes csíkkal, aszúrozással és rojtokkal.

Piros fonallal hímzett szövege: *“Aki eszi az Én testemet és issza az én véremet, örök élete legyen annak és én feltámasztom azt amaz utolsó napon. (Ján. ev. VI:54.)”*, és *“Kállay Jánosné Horváth Terézia”*

238x131 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

83. Kenyérosztó tál

Bonyhai Benjámín munkája, XIX. sz. közepe

Esztergált, faragott fa. Domború peremű, lapos öblű, búzakalással díszített.

Peremén domború, faragott felirat: *“Add meg a mi mindennap kenyereinket.”*

Átm.: 34,9 cm

Mezőberényi Református Egyházközség

84. Kenyérszeletelő deszka

Magyar, XIX. sz.

Gyalult, faragott fa, festés nyomaival. Ovális alakú, végén karéjos faragással, átfűrt.

45,3x33,5 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

85. Kenyérvágó kés

Magyar, 1841

Acél és csont (pengéje feltehetően korábbi).

A csontnyélen karcolt díszítés: ágak, rozetták és "1841" évszám.

H.: 39,3 cm

Sarkadkeresztúri Református Egyházközség

86. Kenyérvágó kés

Magyar, XIX. sz.

Acélpenge, szaru nyéllel.

H.: 39,7 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

87. Kenyérvágó kés

Magyar, XIX. sz.

Acél, csont nyéllel.

H.: 50,1 cm

Gyulai Református Egyházközség

88. Mózes szék

Erdélyi (?) asztalos munkája, 1718

Fa, festett. Két lábon álló, négyülékes, sötétzöldre festett fa, volutás oldallal. Beépített, négy zöldre festett fülkében, színes, tulipános, rozettás virágtő. Baldachinja előreugró, felül párkánydíszrel ellátott. A szeghalmi templomból származik.

A párkányon festett felirat: "*Annó. Dni 1718. 15. jun: É szék éppítetett, Isten dicsőségére Tiszt: Újvárosi Benedek akkori L: Pásztor és Fő Bíró Kerekes Mihály Uraimék idejebenn.*"

M.: 211 cm, szél.: 203 cm, mélység: 46 cm

MMM. Ltsz.: 95.4.1.

89. Mózes szék

Magyar, 1781

Fa, faragott, festett. Három fekvő gerendalábon nyugvó, négyülékes, kékre festett, barokkosan ívelt, faragott háttámlával, festett piros és kék rocailleos kiképzésű lombdíszrel és ugyancsak barokkosan tört volutás oromzattal, volutás oldalprofilal. Baldachinját két csavart oszlop tartja. A szeghalmi templomból származik. Tetején, a belső oldalon, festett felirat: "*T. T. Kabai Tóth Sámuel Uram prédikátorságában készült: 1781k eszt. 3. Nov.*"

M.: 250 cm, szél.: 211 cm, legnagyobb mélység: 68 cm

MMM. Ltsz.: 95.4.2.

90. Énekmutató tábla

Magyar, 1796

Festett, faragott, gyalult fa, tetején és alján barokkos záródással. Három számtartó profil léccel, hátán rögzítésre szolgáló kovácsoltvas fülek.

Hátán bevéselt felirat: "*1796 M:GY.*"

41,3x37,7 cm

Mezőgyáni Református Egyházközség

91. Epitáfium

Magyar, 1799

Gyalult fa, vésett felirattal. Felállított téglalap alakú, felül csúcsos záródással, sérült.

Felirata: "(Itt) *nyugszik tiszteletes tudós (Szi) jártó János úr a zsadányi reformáta Szent Ekklésia(n)ak hat esztendőki volt bü(sé)ges lelki pásztora. Kimult e vi(1)ágból életének 53dik, Prédiká(to)rságának 21dik Esztendejében. Életbe maradt kedves Feleségének Ns: Törös Katalin Aszszonynak és öt árváinak Szomorúságokra: 22 októbris 1799esztendőben"*

70,6x40 cm

Zsadányi Református Egyházközség

92. Keresztelő medence

Magyar, XIX. sz. I. fele

Faragott, festett fa. Tagolt talapzaton álló, felfelé szélesedő négyzetes oszlop, zöldre festett levélsoros lábazattal és oszlopfővel. A félgömb alakú medence domború, levélsoros, leemelhető fedelén füzérek és fehér, zöld váltakozó színezésű levélsor, feketére festett fogóval. Belseje horganyzott lemezzel fedett.

M.: 125 cm, tá.: 27 cm, szá.: 51 cm

Gyomai Református Egyházközség

93. Egyházláda

Magyar, 1789

Barnára festett fa. Négyszögletes, felnyitható tetejű, oldalában ládafia nyomaival, felnyitható egyenes tetővel, téglalap alakú lábakkal. Külseje festett, kulcspajzsa háromszög alakú.

Fedelének belsején feketével festett felirat: "**O 1789* E'*"

77,5x38,7x42 cm

Okányi Református Egyházközség

94. Szent Mihály lova

Magyar, 1868

Faragott, festett fa. Négy, enyhén hajló lábú, lécekkel összekötött, alul karéjosan faragott, gömbös végződésű, hosszú nyéllal ellátott állvány, két oldalán felmagasodó keretbe foglalt, színesre festett, áttört, leveles, virágos faragvánnyal.

Az állvány közepén vésett évszám: "*1868'*"

191x50x68 cm

Sarkadi Református Egyházközség

95. Gyermek fejfája

Békési asztalos munkája, 1884

Fa, csónak alakú, vésett. Tetején stilizált napszimbólum, alatta recés, díszes csík.

A békési ibrányi temetőből származik.

Felirata hiányos: "*Egeresi László volt az nevem, alig másfél évig Éltem, már föld gyomrába tétetve maradt az emlékez(ete) 1884 fa...*"

M.: 185 cm, szél.: 1-30 cm, v.: 12-15 cm

MMM. Ltsz.: 72.143.1.

96. Férfi fejfája

Békési asztalos munkája, XIX. sz. vége

Fa, csónak alakú, vésett. Tetején szomorúfűz-rajzolat. A békési ibrányi temetőből származik.

Felirata hiányos: "*E sirbalom fedi D Szabó János bült tetemét, mej élt 68 évek alatt. Megfuván rögös pályáját elhagyta földi hazáját, menjeivé cserélte...*"

M.: 210 cm, szél.: 7-13 cm, v.: 12-16 cm

MMM. Ltsz.: 72.140.2.

97. Női fejfa

Békési asztalos munkája, 1901

Fa, ember alakú, vésett. A békési ibrányi temetőből származik.

Felirata hiányos:

"*ABFTRA (A Boldog Fel Támadás Reménye Alatt) Erdődi J...*

Őri Mihályné gyászos sirbalma ez, mely felejtethetlen hitestársat s édesanyát fed ez, A bánatos özvegy s leánya könnyeket hullatnak porára. Békét esdekelve menyből nyugalmára, Élt 61 évet, 1901 Juni..."

M.: 260 cm, szél.: 23 cm, v.: 13,5 cm

MMM. Ltsz.: 72.141.2.

98. Férfi fejfája

Békési asztalos munkája, 1910

Fa, ember alakú, vésett. A fejen stilizált napszimbólum. A békési ibrányi temetőből származik.

Felirata: "*ABFTRA (lásd 97. szám) Itt nyugszik az Urban Őri Miháj, ki mint bü Házás társ és Gondos Atya élt 76 évet és meghalt 1910 év November, Könnyezi kimultát kedves leánya és Kedves unokái, Béke poraira*"

M.: 250 cm, szél.: 25 cm, v.: 13 cm

MMM. Ltsz.: 72.141.1.

99. Férfi fejfája

Békési asztalos munkája, 1918

Fa, csónak alakú, vésett. A tetején stilizált napszimbólum halvány nyoma. A békési ibrányi temetőből származik.

Felirata: "*ABFTRA (lásd 97. szám) E sirbalom alatt nyugszik Berczi Gábor, Élt 80 évet, Meghalt 1918 november 9. Béke hamvaira.*"

M.: 250 cm, szél.: 16-20 cm, v.: 13-15 cm

MMM. Ltsz.: 72.152.1.

100. Toronyvitorla

Laky Károly pesti ötvös munkája, 1858

Vaskeretre szegecselt aranyozott rézlemez. Bemetszett, fecskefark végű lobogó forma, vas rögzítőgyűrűvel.

A lobogóba bevágva "KF * 1858", a vitorla közepén felirat: "Ezen vitorlát és a felettelévő 34 ágból álló csillagot, Isten és embertársai eránti szeretetből Emlékkül a Szeghalomi Ref. Keresz. Sz. Egyháznak öreg Kardos Ferencz Ur saját költségén készítette és vastagon tűzbe meg aranyóztatta. 1858 pünkösöd havába Tisz. Tatár János lelkészége alatt." Alatta oldalt: Laky. K:

78x48 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

101. Toronydíz

Magyar, XIX. sz.

Domborított, cinezett bádoglemez, festés nyomaival. Álló kakas, rögzítésre szolgáló csővel.

63x56 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

102. Énekkari zászló

Gyula, 1925

Ripszszelyem, színes hímzéssel, fémszálas bojtjal és rojtokkal. Fekvő téglalap alakú, szélein váltakozó piros – zöld háromszögek, közepén tölgyfakoszorúban kehely, biblia, szőlőfürtök és búzakalászkok "HITÉRT. HAZÁÉRT. ÁLDOZUNK!" felirattal. Hátdoldalának szélén kék háromszög-szegély, közepén babérkoszorúban hárfa és "A. GYULAI. REFORMÁTUS. ÉNEKKAR* 1925" felirat.

119x81 cm

Gyulai Református Egyházközség

103. Énekkari zászló

Gyoma, 1938

Domborúmintás ripszszelyemre hímzett, aranyrojtokkal és bojtokkal. Fekvő téglalap alakú babér és tölgykoszorús magyar címerrel.

Hátdoldalának közepén hárfa, körülötte felirat: "GYOMAI REFORMÁTUS ÉNEKKAR 1938"

146x102 cm

Gyomai Református Egyházközség

104. Pecsétnyomó

Magyar, 1810

Sárgaréz, öntött, vésett. Kerek nyomólapú, négyszögletes, átfúrt, gyöngysordízes, gyűrűs fogóval. Pecsétlapján vető és öntöző parasztok, fölöttük a Szentháromságot jelképező háromszög, felhőben, sugárkoszorúval, valamint körbefutó felirattal: "CSÖKMÖI REF. SZ. EKKLESIA PECSETIE 1810", továbbá "1 Cor.3.6.". (Ezen utóbbi felirat utalás Pál apostolnak a korinthusbeliekhez intézett első leveléből:

“Én plántáltam, Apollós öntözött, de az Isten adja vala a növekedést.”)

M.: 5,5 cm, átm.: 3,1 cm

RKEM. Ltsz.: C.1967.13.

105. Pecsétnyomó

Magyar, 1821

Sárgaréz, öntött, vésett. Ovális nyomólapú, éleszedett kocka és szélesedő hasáb alakú fogóval. Pecsétlapján palmaág fölött lebegő angyal kezében könyvet (Bibliát) tart.

A pecsételőn körbefutó felirat: “*KÖTTE.GYANYI.REF.SZ. EKLESIA.PETSETIE. 1821.*”

M.: 5,3 cm, átm.: 2,7 cm

Kötegyáni Református Egyházközség

106. Pecsétnyomó

Magyar, XIX. sz. II. fele

Sárgaréz, öntött, vésett, esztergált fa fogóval.

A pecsételőn körbefutó és középre záró felirat: “*A SZ. ANDRÁSI R.F.PAROCH PECSÉJTJE*”

M.: 10,5 cm, átm.: 3 cm

RKEM. Ltsz.: C.1967.26.

107. Billog

Magyar, XIX. sz.

Kovácsoltvas. Négyszögletes, nyélre forrasztott “*ORE*” (Okányi Református Egyház) betűkkel.

45x15 cm

Okányi Református Egyházközség

108. A békési egyház krónikája, presbiteri jegyzőkönyve, számadáskönyve és vegyes anyakönyve

Békés, 1732–1821

Kemény táblába kötött, papír, kézírás, egy oldala festett.

“*A BEKESI REFOR. SZENT ECCLESIA Nevezetesebb dolgait változásait és csekély Proventusocskait magában foglaló KÖNYVE ... SZIKSZAI GYÖRGY Anno 1732. Ezen Sz Ecclesianak Predicatora*”

258 oldal, 33x21,5 cm

Békési Református Egyházközség

109. A gyomai egyház vegyes anyakönyve

Gyoma, 1741–1773, 1826–1867

Kemény táblába kötött, papír, kézírás.

“*A gyomai helv. hitv. Egyház Keresztelési Esketési s Halottas Anyakönyve*”

1741–1773. I. Kötet.”, a könyv hátsó oldalától “A Gyomai Reformata Ekklesiában Confirmáltatott gyermekeknek Neveik: D.S. prédikátorságában 1826k Esztendőben”

238 oldal, 33x12 cm

Gyomai Református Egyházközség

110. A sarkadkeresztúri egyház krónikája és vegyes anyakönyve

Sarkadkeresztúr, 1778–1807

Kemény táblába kötött, papír, kézírás.

“S. KERESZTÚRI MATRICULA Az Az Olly Laistromos KÖNYVECSKE Mellyben, Néminémű Emlékeztető JEGYNEK Eleiben írásával, be- irattak az 1778dik Esztendőtől fogva: A S. KERESZTÚRI Reformata Sz. Ekklesiabéli 1. A Meg-Kereszteltek. 2. A Meg-Hólttak. 3. A Meg-Házassúltak és Férjbez-mentek. 4. A Predikátorok és Oskola Mesterek. s. a t. Anno 1778. S Z. M. S.”

138 oldal, 21,5x18 cm

Sarkadkeresztúri Református Egyházközség

111. A gyulai egyház presbiteri jegyzőkönyve, konfirmáltak anyakönyve és egyes bejegyzések

Gyula, 1801–1852

Kemény táblába kötött, papír, kézírás.

A borítón a felirat elmosódott.

646 oldal, 41x26,5 cm

Gyulai Református Egyházközség

112. Gacsári István: A füzesgyarmati református egyház krónikája

Füzesgyarmat, 1838

Kemény táblába kötött, papír, kézírás.

“A FÜZES GYARMATI Helvétziai Hitvallású SZENT EKKLÉSIÁNAK KRÓNIKÁJA ... le-írott GACSÁRI ISTVÁN, Hazafi Predikátor. 1838.”

109 írott oldal, 39,5x26,5 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

113. Rodolphus Gualtherus Tigurinus: Homiliák Pál apostolnak a korinthusiakhoz írott első leveléhez (In priorem D. Pauli ad corinthios epistolam homiliae)

Tigurum (Zürich), 1572

Bőrrel bevont fatábla kötésű, hátsó tábláján középkori kódex maradványával, papír, nyomtatott. Elején és végén több possessori bejegyzéssel, valamint a dévaványai egyház pecsétjével.

XVIII+272+XIII+144 folio, 34,5x22,5 cm

Dévaványai Református Egyházközség

114. Imádságok és egyházi írások gyűjteménye

Magyar, XVIII. sz.

Több könyv egybekötve, papír, nyomtatott, rongált.

1. *Bujdosásnak emlékezetköve.*

2. *Diószegi K. István: Lelki fegyver.*

3. *Keresztury Pál: Mennyei társalkodás.* Pozsony, 1775.

4. *Szokoljai István: Sérelmes lelkeket gyógyító balsamom.*

Pozsony, 1773.

Csonka, 10,5x7 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

115. Ecsedi Miklós: Bágyadt lelkeket élesgető csendes muzsika

Buda, 1794

Fűzött, papír, nyomtatott, rongált, borítólappal nélküli.

Hiányos, 16,8x11 cm

Szeghalmi Református Egyházközség

116. Szent Biblia

Pest, 1805

Bőrrel bevont keménypapír kötésű, papír, nyomtatott, rongált.

Fedelén ovális virágfüzérben benyomott felirat: "*Varga Mihály 1840*".

"*SZENT BIBLIA vagy AZ ISTENNEK Ó és ÚJ TESTAMENTOMÁBAN foglaltatott egész SZENT Írás. Magyar nyelvre fordítatott KÁROLI GÁSPÁR által.*"

783+242 oldal, 36x23 cm

Gyulai Református Egyházközség

117. Énekeskönyv

Debrecen, 1820

Bőrrel bevont keménypapír kötésű, papír, nyomtatott, rongált.

"*KÖZÖNSÉGES ISTENI TISZTELETRE RENDELTESET ÉNEKES KÖNYV...*"

524 oldal, 22,6x18 cm

Füzesgyarmati Református Egyházközség

118. Az első gyulai református templom rajza

Gyula, 1869, 1944 előtt

(Mogyoróssy János 1869-ben készített eredeti rajzáról – mely a II. világháborúban elpusztult – másolta 1944 előtt Gyulai János)

Beüvegezett képkeretben, papíron színezett rajz.

31x26 cm

Gyulai Református Egyházközség

119. A sarkadi református templom makettje

Csizmadia András sarkadi asztalos munkája, 1975

Fa, bádoglemez, festett.

M.: 94 cm, h.: 63 cm, szél.: 46,5 cm

Sarkadi Református Egyházközség

IRODALOM- ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

Átm. = átmérő

Barcsa = *Barcsa János*: A Tiszántúli Ev. Ref. Egyházkerület történelme. I-II. Debrecen, 1906.

Bucsay = *Bucsay Mihály*: A protestantizmus története Magyarországon. Budapest, 1985.

Csomor = *Csomor János*: Körös-Nagyharsány Krónikája. Bibliotheca Bekesiensis 19. Békéscsaba, 1980.

EFM. = Erkel Ferenc Múzeum (Gyula)

H., h. = hosszúság

Házi = *Házi Albert*: Adatok a régi sárréti világból. Sárréti írások 3. Szerk.: *Miklya Jenő*. Szeghalom, 1988. 131–199.

Kiss = *Kiss Bálint*: A Helvecziai Vallástételt követő Békés-Bánáti Egyházi Vidék Vallási, Polgári, Tudomány és Földleírési történeteinek emléke. I–IV. (Kézirat) Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára. I. 27. 43. doboz.

Kósa = *Kósa László*: A gyulai református egyház története. Gyulai Füzetek 7. Gyula, 1994.

Kovács J. = Magyar református templomok I-II. Szerk.: *Kovács J. István*. Budapest, 1942.

Ltsz. = leltári szám

M. = magasság

Makkai = *Makkai Sándor*: A Tiszántúli Református Egyházkerület jövője. Debrecen, 1942.

MMM. = Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba)

MRT. = *Ecsedy István–Kovács László–Maráz Borbála–Torma István*: Magyarország Régészeti Topográfiája 6. A szeghalmi járás IV/1. Budapest, 1982.

RKEM. = Református Kollégiumi és Egyházművészeti Múzeum (Debrecen)

Sisa = *Sisa Béla*: Békés megye műemlékei. I. Békéscsaba, 1981.

sz. = század

Cs. *Szabó* = *Cs. Szabó István*: Adatok egyes, a mai Békés megyében található református templomok középkori és XVIII. századi előzményeiről. Békés megye és környéke XVIII. századi történetéből. (Közlemények) 3. Szerk.: *Erdmann Gyula*. Gyula, 1989. 617–638.

szá. = szájméterő

szél. = szélesség

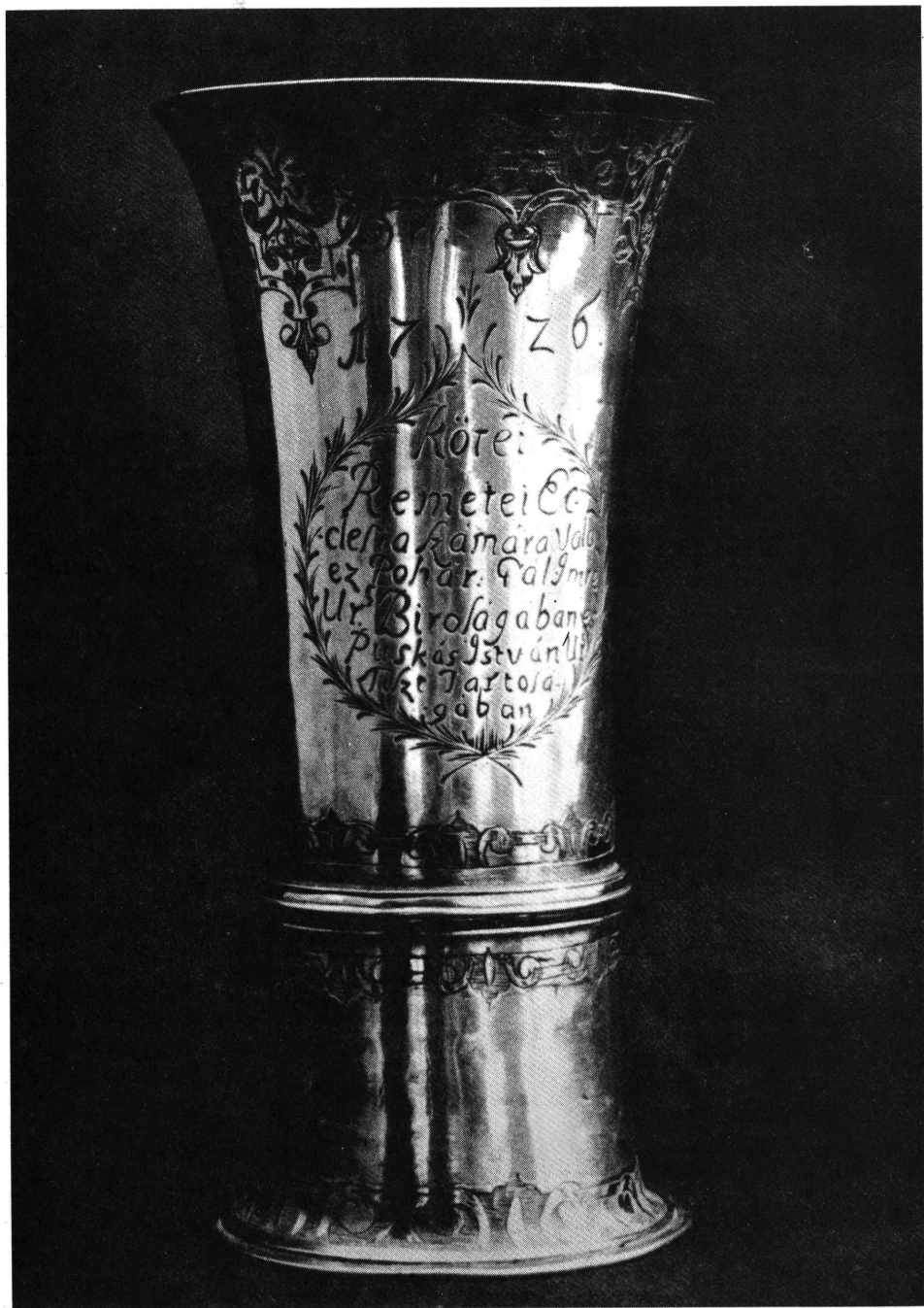
tá. = talpátmérő

v. = vastagság

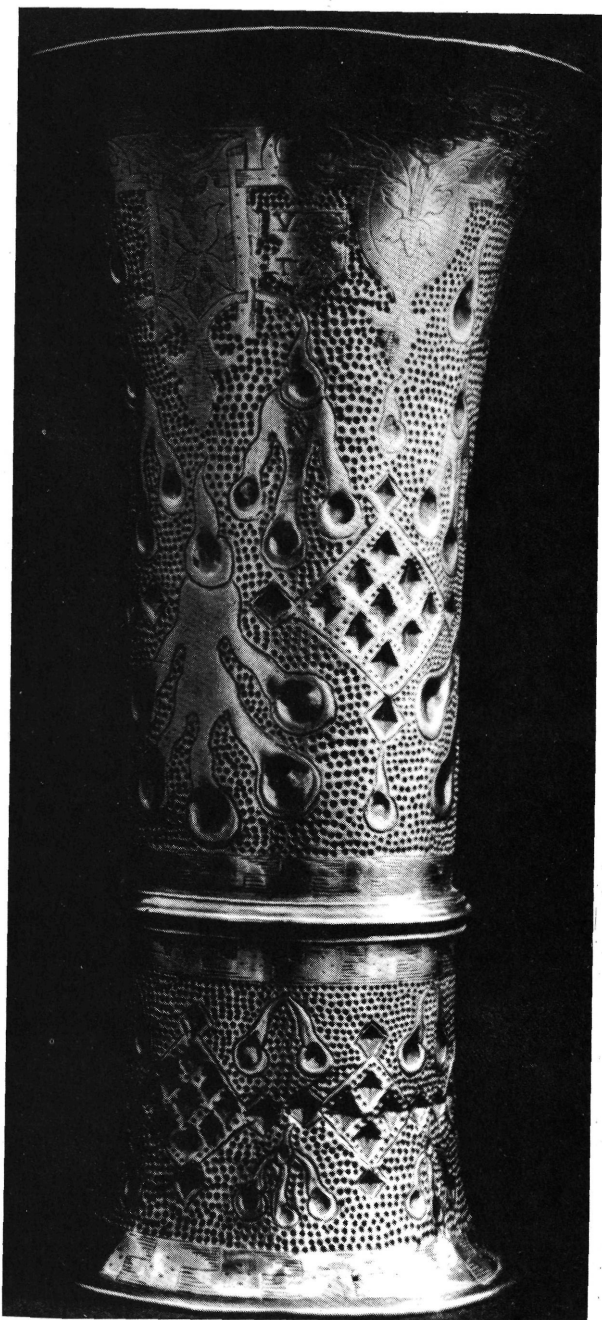
Várady = *Várady József*: A Tiszántúli református templomai. I–II. Debrecen, 1991.

Zoványi = *Zoványi Jenő*: Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon. Budapest, 1977.

KÉPEK

Kat. 1.

1635

D : D * *

Kat. 2.

Kat. 7.

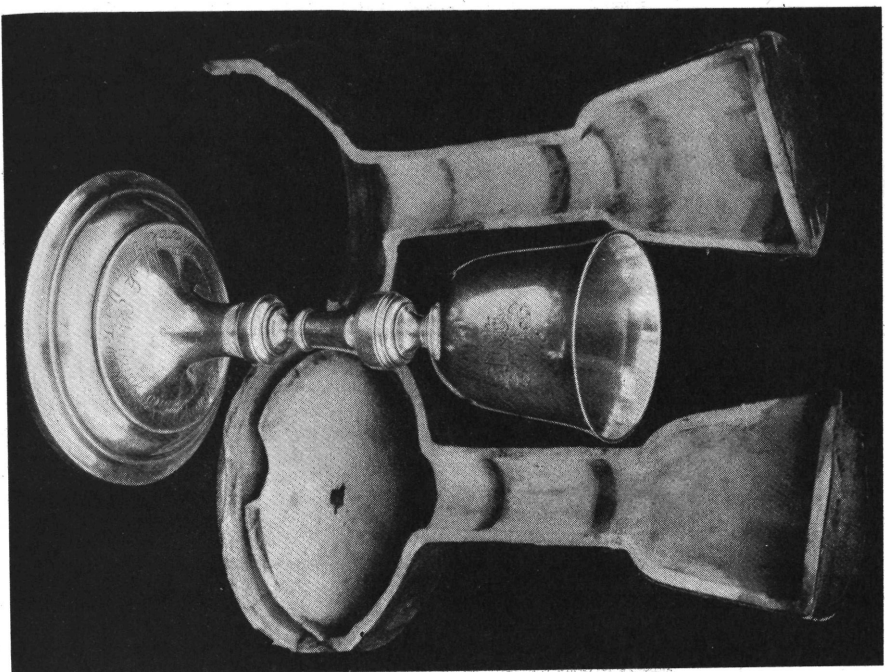
Kat. 8.

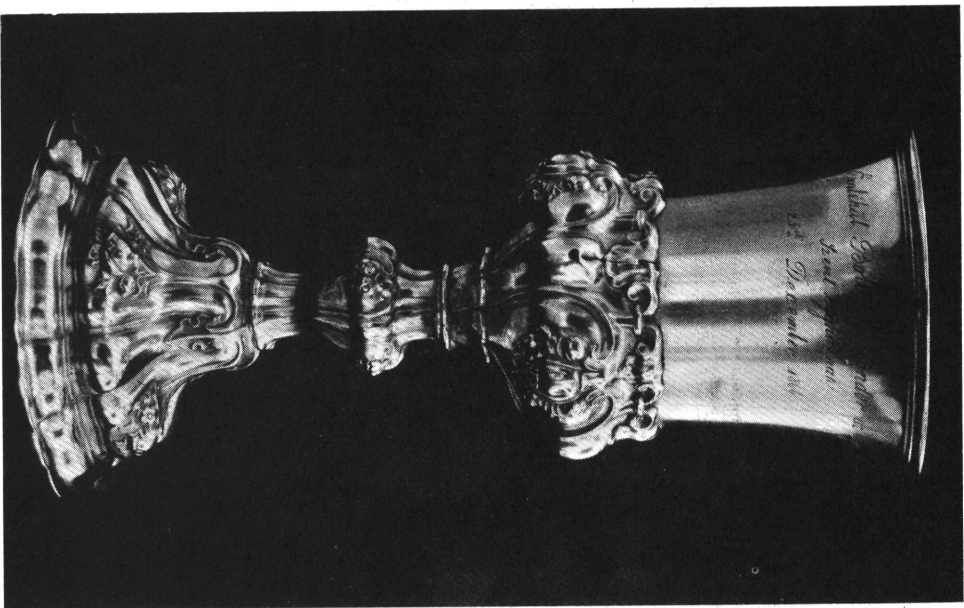
Kat. 10.

Kat. 12.

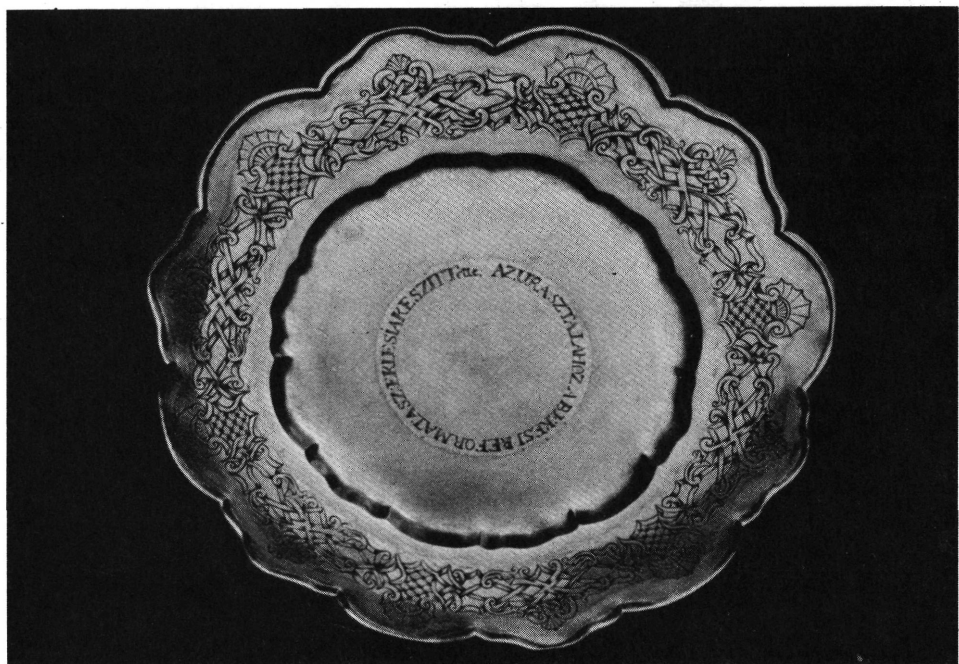
Kat. 16.

Kat. 18.

Kat. 21.

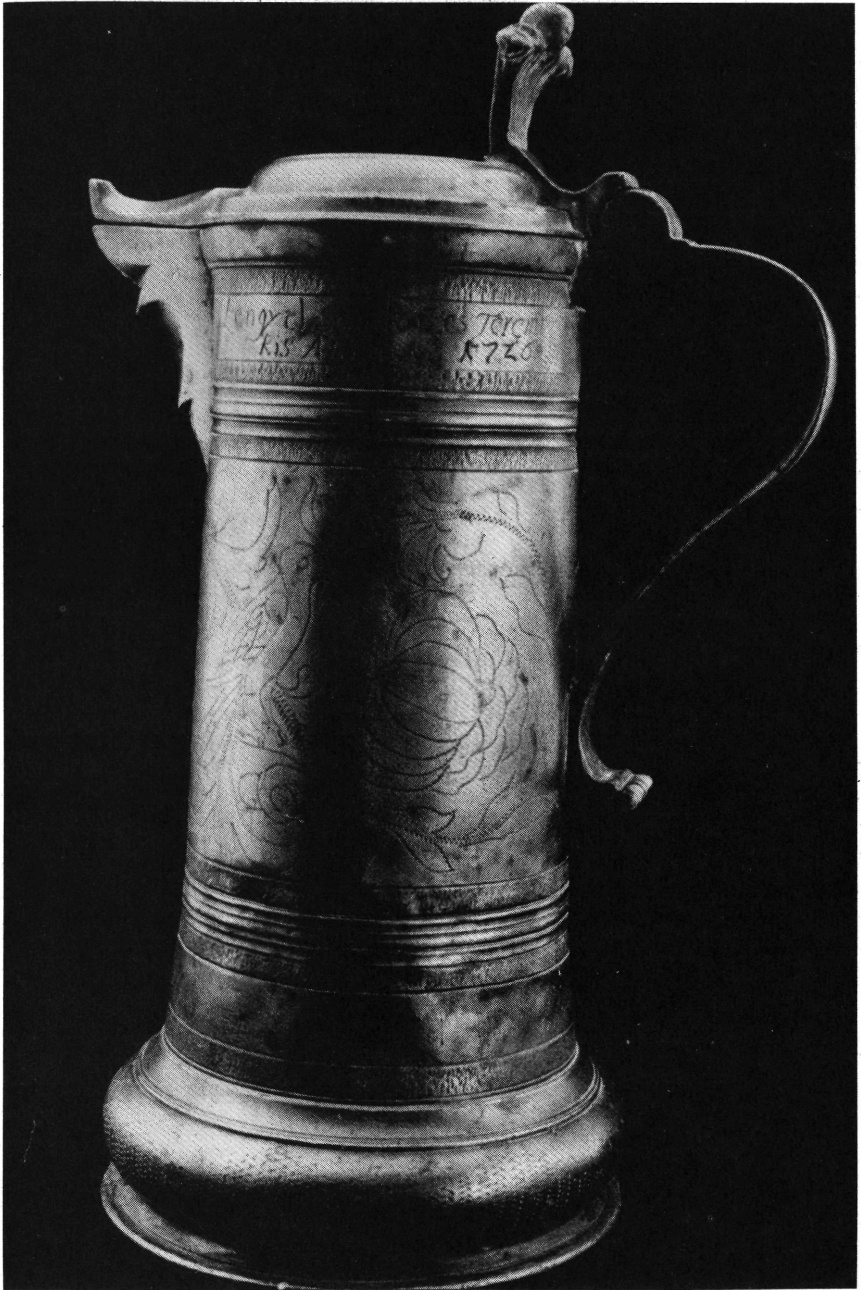
Kat. 25.

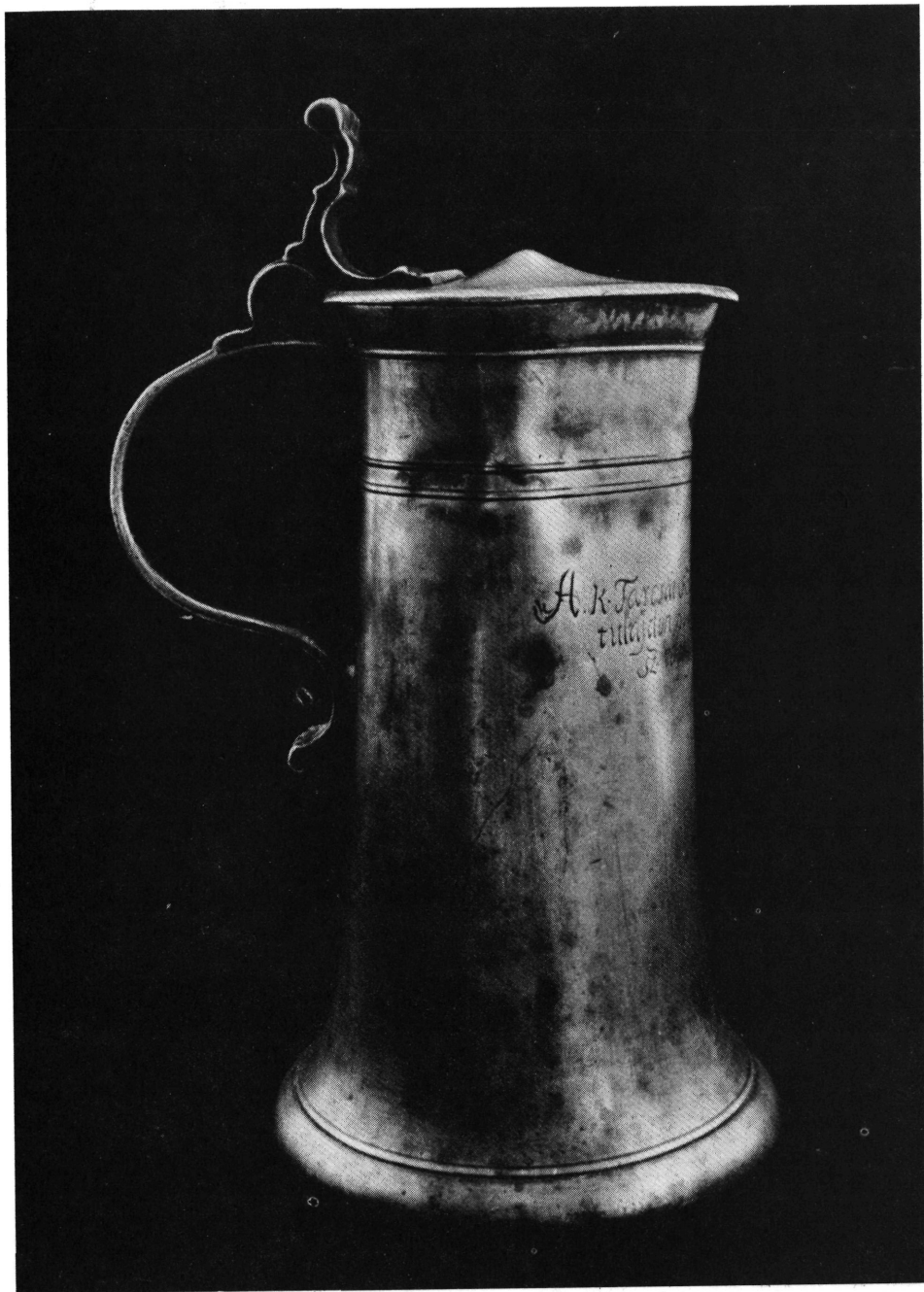
Kat. 30.

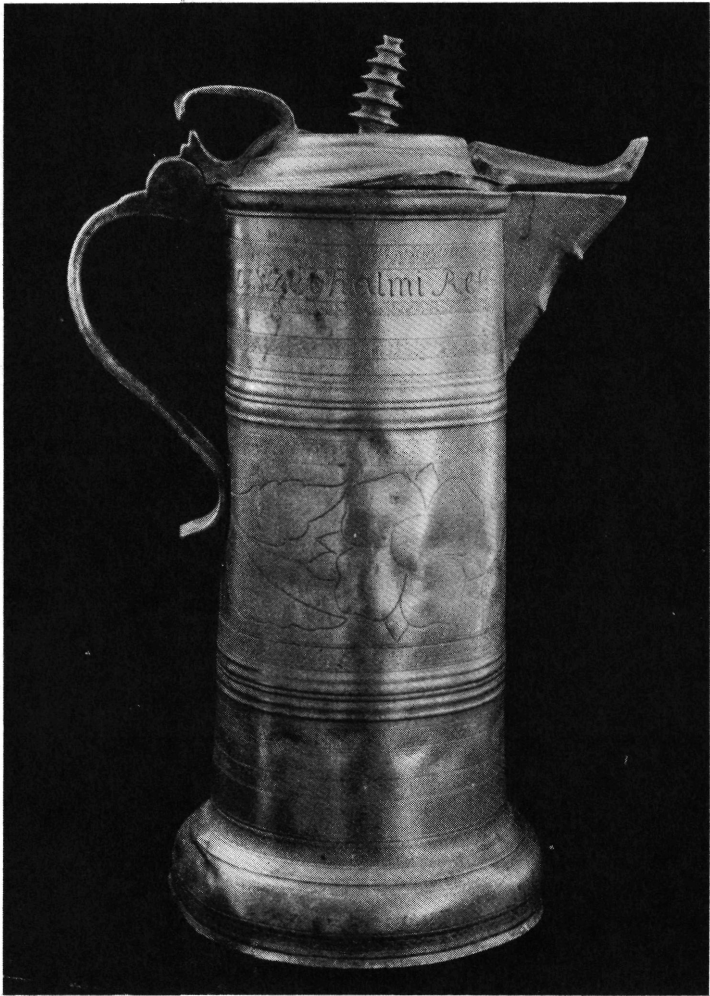
Kat. 33.

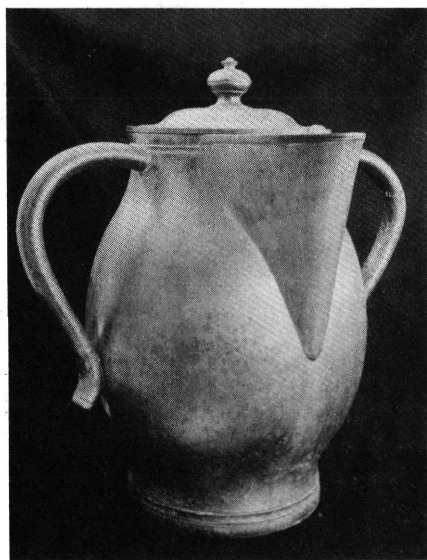
Kat. 36.

Kat. 37.

Kat. 44.

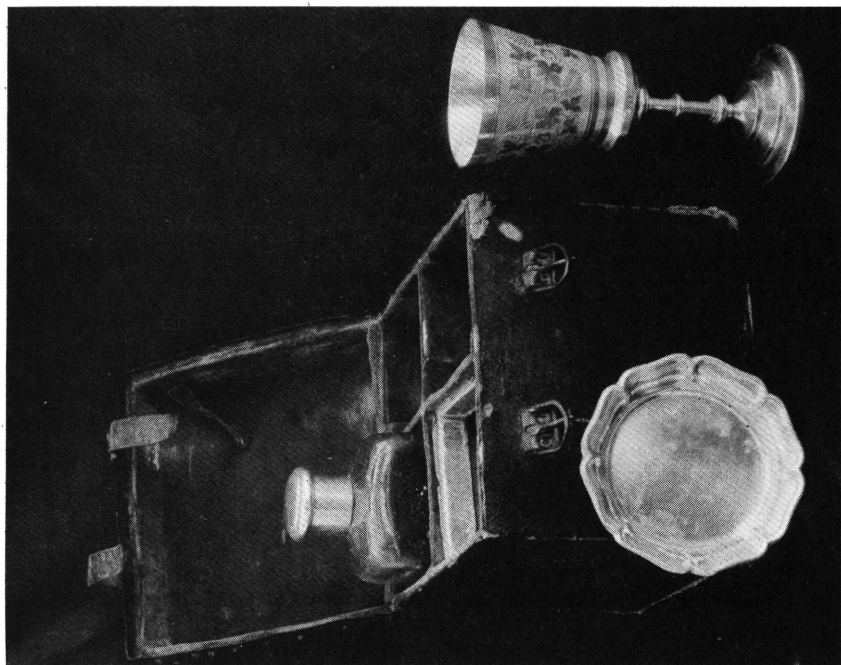
Kat. 50.

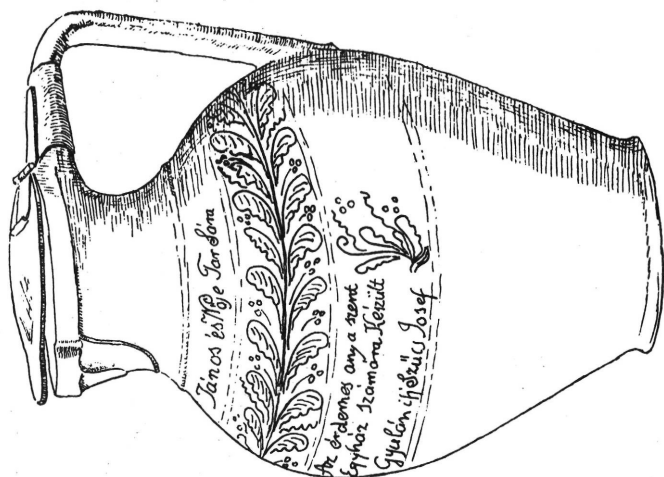
Kat. 62.

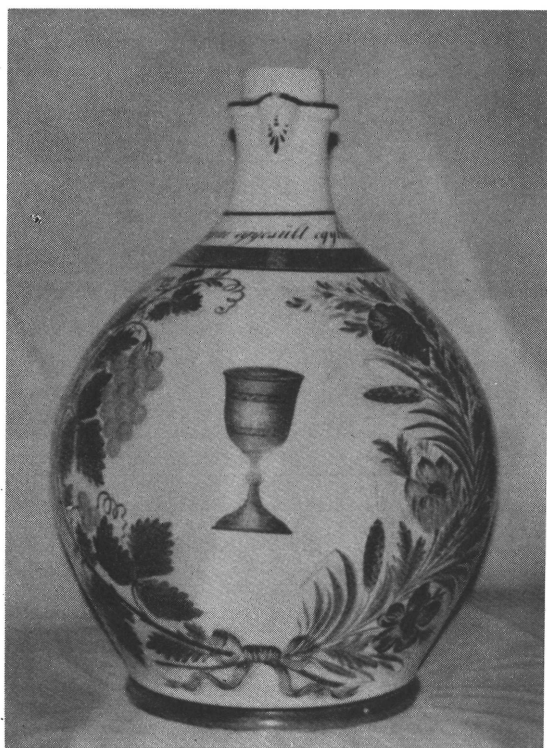
Kat. 64.

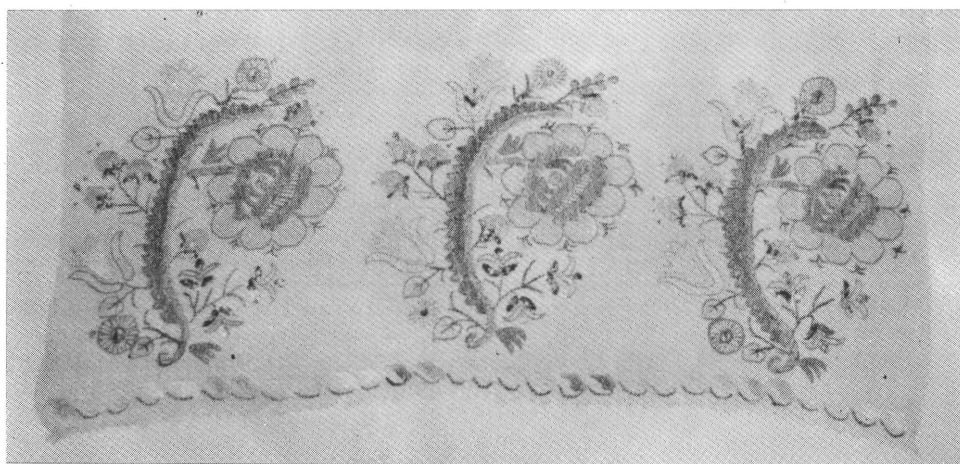
Kat. 66.

Kat. 71.

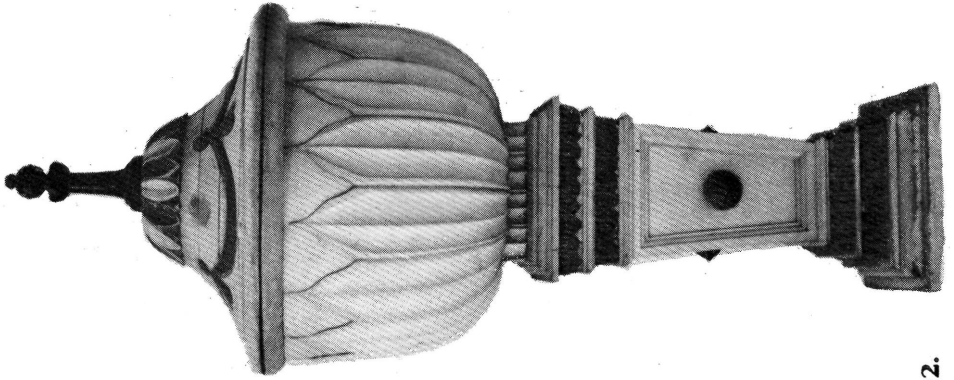
Kat. 78.

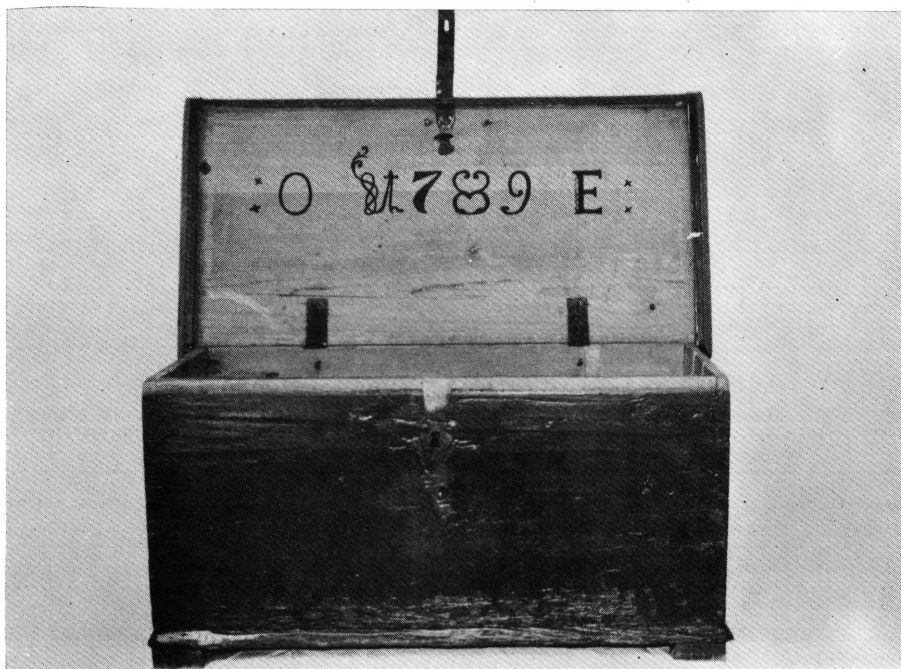
Kat. 79.

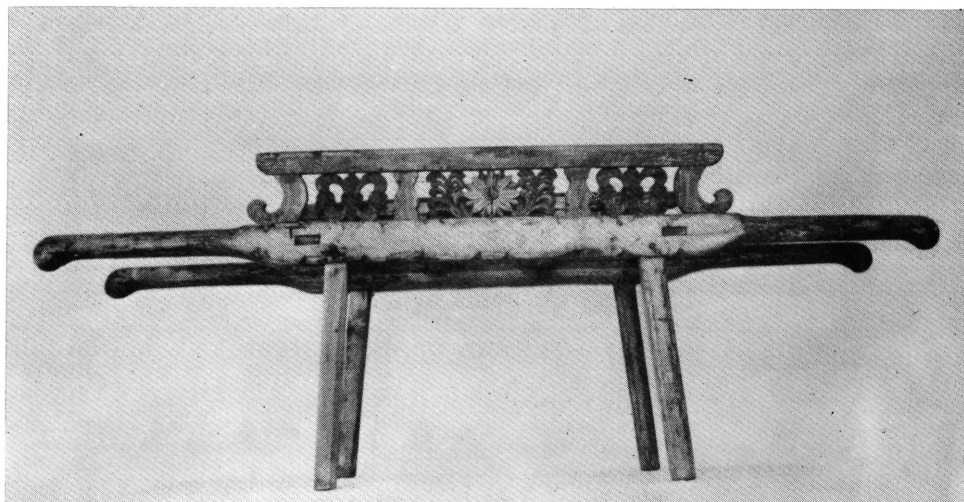
Kat. 90.

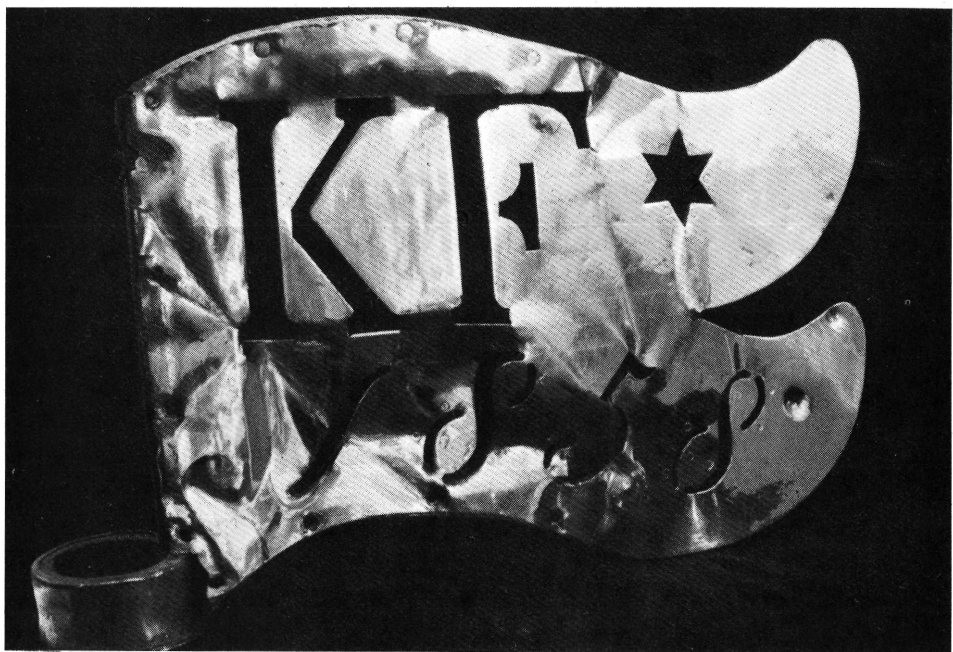
Kat. 92.

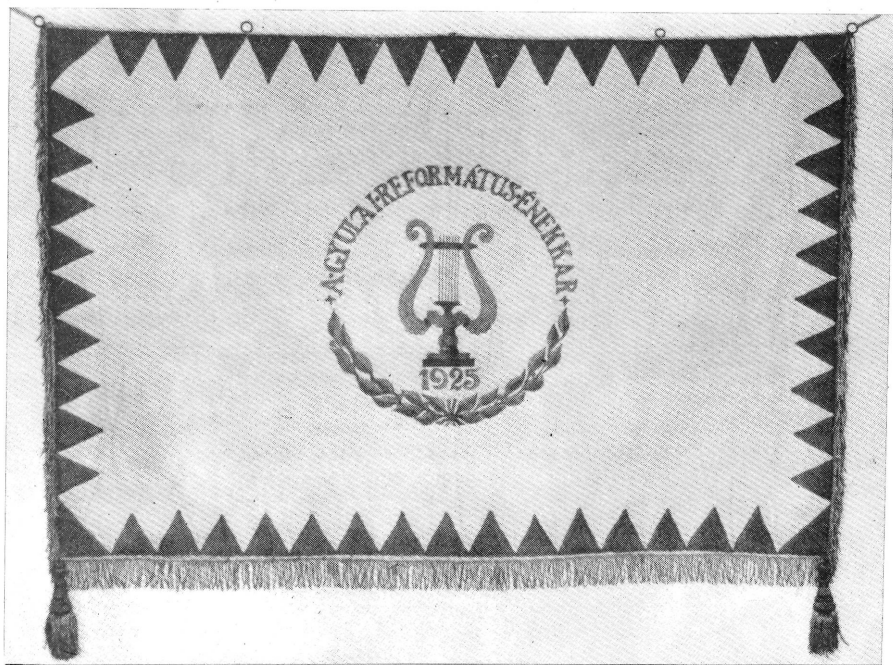
Kat. 93.

Kat. 94.

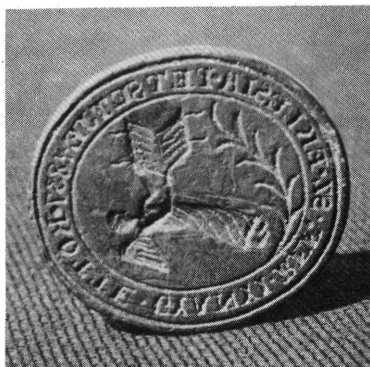
Kat. 100.

Kat. 102.

Kat. 104.

Kat. 105.

Kat. 107.

1° kötet
1786

ad hunc...

SZERESZTURI MATRICULA.

At. Az.
Oly Laitomos KÖNYVESRE
Helyben.

Nemini Emlékeztő. JEGYNER Old.
ben iras val, beintak az 1786os Ester.
adul tova: A S. FERESZTURI Rfio. Sz.
Ekkleziabeli.

1) Moe-tereztetek.
2) Moe-Hataak.
3) Moe-Haza-utak a Töricez-nanak.
4) Ge-tereztetek. C. K. o. g. H. t. o. k. a. i. a. i.

